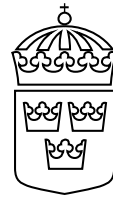

Regeringens skrivelse

2020/21:63

Redovisning av åtgärder i enlighet med målsättningarna i det nationella brottsförebyggande programmet Tillsammans mot brott

Skr.
2020/21:63

Regeringen överlämnar denna skrivelse till riksdagen.

Stockholm den 10 december 2020

Morgan Johansson

Mikael Damberg
(Justitiedepartementet)

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

I mars 2017 presenterade regeringen det nationella brottsförebyggande programmet Tillsammans mot brott (skr. 2016/17:126). Syftet med programmet är att skapa förutsättningar för ett strukturerat och långsiktigt brottsförebyggande arbete i hela samhället. Programmet ska också bidra till att stimulera och entusiasmera fler berörda aktörer att vidta brottsförebyggande åtgärder och att utveckla samverkan, såväl på nationell som på regional och lokal nivå.

I denna skrivelse redogörs för åtgärder som har vidtagits och beslutats i förhållande till de målsättningar för den brottsförebyggande arbetsprocessen och arbetets inriktning som beskrivs i programmet. Regeringen redovisar sin samlade bedömning av arbetet hittills och den fortsatta inriktningen av det långsiktiga brottsförebyggande arbetet.

Regeringens huvudsakliga bedömning är att arbetet med att genomföra det nationella brottsförebyggande programmet har bidragit till att det nu finns bättre förutsättningar för ett strukturerat och långsiktigt brottsförebyggande arbete i samhället. De omfattande åtgärder som har initierats sedan programmet antogs bedöms få ytterligare positiva effekter för det brottsförebyggande arbetet framöver. De övergripande målsättningarna i programmet ligger fast och regeringen avser att med oförminskad kraft fortsätta att verka enligt de intentioner och åtaganden som redovisas i programmet.

Innehållsförteckning

1	Bekämpa brotten och brottens orsaker.....	3
2	Bakgrund, disposition och syfte.....	4
2.1	Bakgrund.....	4
2.2	Syfte, avgränsningar och disposition.....	5
3	Brottsligheten i Sverige.....	6
3.1	Brottsutvecklingen enligt statistiken över anmälda brott och NTU	7
3.2	Dödligt våld, kriminella nätverk och våldsbejakande extremism	8
4	Regeringens satsning på brottsförebyggande arbete	9
4.1	Tillsammans mot brott – ett nationellt brottsförebyggande program	9
4.2	Förstärkningar av Brå.....	10
4.3	Brottsförebyggande samordnare vid länsstyrelserna	10
4.4	Andra aktuella satsningar av betydelse för det brottsförebyggande arbetet	11
5	Målsättningar för arbetsprocessen – ökad kunskap och utvecklad samverkan.....	13
5.1	Ökad kunskap i det brottsförebyggande arbetet	13
5.2	Utvecklad samverkan på lokal, regional och nationell nivå.....	20
6	Målsättningar för det brottsförebyggande arbetets inriktning	24
6.1	Minska motivationen att begå brott	24
6.2	Ökad formell och informell kontroll	31
6.3	Begränsa tillgängligheten till lämpliga brottsobjekt.....	38
7	Regeringens samlade bedömning och det fortsatta arbetet	44
7.1	Satsningar för ett tryggare Sverige	44
7.2	Målsättningarna för arbetsprocessen	45
7.3	Målsättningarna för arbetets inriktning	49
7.4	Det gemensamma ansvaret och den fortsatta uppföljningen	52
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 10 december 2020	55

För att minska brottsligheten och öka tryggheten i samhället behövs effektiva åtgärder för att bekämpa såväl brotten som brottens orsaker. De brott som begås ska utredas, gärningspersonerna ska lagföras och brottsoffren ska få stöd. Samtidigt behöver åtgärder vidtas så att så många brott som möjligt förebyggs. Brottslighet medför många negativa konsekvenser, inte minst för dem som utsätts för brott men även för gärningspersoner och för samhället i stort. Det handlar både om stort personligt lidande för den enskilda och om stora kostnader för enskilda, näringsliv och samhälle. Samhället har därför mycket att vinna på att förebygga brott, inte minst bland barn och unga. Utöver straffrättsliga åtgärder och satsningar på att stärka rättsväsendets förmåga måste därför brottsförebyggande insatser utgöra en central del i strävan efter ett tryggare samhälle.

Att motverka brottslighetens grundorsaker handlar i hög grad om att skapa en god välfärd för alla. Det är en grundförutsättning för ett demokratiskt rättssamhälle grundat i tillit. Det är både en fråga om ekonomisk trygghet och om att rättvist fördela livschanser och skapa förutsättningar för människor att på lika villkor välja väg i livets olika skeden. Utöver en inkluderande välfärdspolitik krävs emellertid också riktade brottsförebyggande insatser. Det handlar om sociala insatser för dem som löper risk att hamna i eller återfalla i kriminalitet men också om att minska sannolikheten att brott begås genom att göra brotten mindre lönsamma, svårare att utföra och lättare att upptäcka.

Rättsväsendets myndigheter har ett stort och viktigt ansvar i detta arbete, men utan andra aktörer som kommuner, näringsliv och det civila samhällets organisationer går det inte att nå ända fram. Arbetet för att minska brottsligheten och öka tryggheten i hela landet kräver samverkan och närvaro inom alla sektorer och på alla nivåer i samhället. För att de åtgärder mot brottsligheten som vidtas inom rättsväsendet ska vara verkningsfulla krävs samarbete med aktörer utanför rättsväsendet. Omvänt måste de åtgärder mot brottsligheten som vidtas av andra än rättsväsendets myndigheter få understöd av Polismyndigheten och andra inom rättsväsendet. Av central betydelse är också att det brottsförebyggande arbetet är lokalt förankrat; brottslighetens orsaker måste angripas där problemen finns.

Genom regeringens nationella brottsförebyggande program har en solid grund lagts för ett strukturerat och kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete som involverar många aktörer i samhället. Resultat från arbetet hittills visar att samarbete och ett fokuserat arbete mot tydliga mål gör skillnad. Sammantaget har de åtgärder och satsningar som beskrivs i denna skrivelse lett till en ökad bredd, kunskap och samverkan i det brottsförebyggande arbetet. Det är viktiga förutsättningar för en effektiv kamp mot brotten och brottens orsaker, även om resultaten på kort sikt inte alltid är mätbara i statistiska termer. Genomförandet av programmet i alla sektorer och på alla nivåer i samhället är emellertid ett långsiktigt utvecklingsarbete som kräver ihållande politisk vilja och ett systematiskt och uthålligt arbete av alla berörda aktörer. Regeringen avser att med oförminskad kraft fortsätta att verka för att målsättningarna i det

brottsförebyggande programmet ska uppnås. Arbetet ska fortsatt bedrivas utifrån de åtaganden som följer av programmet samt med beaktande av de utvecklingsbehov som uppmärksammats i uppföljningen av arbetet.

2 Bakgrund, disposition och syfte

2.1 Bakgrund

I juni 1996 presenterades det nationella brottsförebyggande programmet Allas vårt ansvar (Ds 1996:59). Det kom att få stor betydelse för utvecklingen av det brottsförebyggande arbetet, inte minst på lokal nivå. Mot bakgrund av de stora förändringar i samhällsutvecklingen och brottslighetens karaktär som ägt rum under de två decennier som gått sedan det första brottsförebyggande programmet lanserades tog regeringen 2015 initiativ till en ny brottsförebyggande satsning. Satsningen innebar bland annat en förstärkning av Brottsförebyggande rådet (Brå) och en ny uppgift och ekonomiska medel till länsstyrelserna att ansvara för samordning och stöd på regional nivå. I syfte att utveckla det strategiska arbetet och involvera fler aktörer i arbetet med att förebygga brott tog regeringen därutöver initiativ till ett nytt nationellt brottsförebyggande program. Det nya programmet, Tillsammans mot brott (skr. 2016/17:126), beslutades av regeringen den 16 mars 2017.

Programmet samlar regeringens ambitioner och målsättningar för det brottsförebyggande arbetet inom olika politikområden, med det övergripande syftet att skapa förutsättningar för ett strukturerat och långsiktigt brottsförebyggande arbete i hela samhället. Programmet togs fram i bred samverkan och i dialog med representanter från det civila samhällets organisationer, näringslivet, myndigheter och kommuner. Inom ramen för arbetet med att utforma programmet genomfördes också ett seminarium med forskare inom det kriminalpolitiska området samt studieresor till Nederländerna och USA.

För att säkerställa att arbetet bedrivs i enlighet med den inriktning som programmet anger har regeringen vidtagit åtgärder för att på ett systematiskt sätt följa upp arbetet. Brå har sedan 2017 i uppdrag att årligen lämna en rapport till regeringen om hur det brottsförebyggande arbetet har bedrivits lokalt, regionalt och nationellt och vilka centrala utvecklingsbehov som identifierats. Länsstyrelserna har i sin tur i uppdrag att årligen lämna en samlad redovisning till Brå av det arbete som har bedrivits lokalt och regionalt inom respektive län. I regleringsbrevet för 2019 fick 14 myndigheter i uppdrag att redovisa insatser som har genomförts eller påbörjats sedan 2017 och som på kort eller lång sikt kan ha betydelse för det nationella brottsförebyggande programmets strategiska målsättningar. Inom Regeringskansliet har en interdepartemental arbetsgrupp för brottsförebyggande arbete i uppgift att löpande följa upp arbetet med programmet.

I skrivelsen aviserade regeringen sin avsikt att återkomma med en ny skrivelse när programmet varit i kraft en tid för att beskriva utvecklingen av det brottsförebyggande arbetet. I samband med riksdagens behandling

av skrivelsen i juni 2017 tillkännagav riksdagen för regeringen att regeringen dels inte skulle tillsätta en nationell samordnare för brottsförebyggande frågor, vilket hade aviserats i skrivelsen, dels skulle återkomma till riksdagen med en redovisning av vilka konkreta brottsförebyggande åtgärder som regeringen avsåg att vidta och när man avsåg att vidta dessa åtgärder (bet. 2016/17:JuU15 punkt 5, rskr. 2016/17:321). Tillkännagivandet slutbehandlas genom denna skrivelse till riksdagen.

2.2 Syfte, avgränsningar och disposition

Syftet med skrivelsen är att redogöra för genomförda, pågående och beslutade insatser i linje med målsättningarna i det nationella brottsförebyggande programmet Tillsammans mot brott. Tyngdpunkten ligger på att redovisa hur regeringen har verkat, och avser att verka, enligt de åtaganden som presenterades i programmet. Därutöver redovisas också exempel på åtgärder som har initierats av andra offentliga och privata aktörer i enlighet med målsättningarna i det nationella brottsförebyggande programmet.

Regeringens brottsförebyggande program är en del av en större satsning, som aviserades i budgetpropositionen för 2015, för att förstärka och utveckla det brottsförebyggande arbetet. Redogörelsen i denna uppföljande skrivelse är huvudsakligen avgränsad till initiativ som tagits sedan programmet antogs i mars 2017. Till grund för skrivelsen ligger bland annat Brås årliga rapporter av utvecklingen av det brottsförebyggande arbetet, berörda myndigheters återrapporteringar och Regeringskansliets interna uppföljning av brottsförebyggande åtgärder inom olika områden. Det brottsförebyggande arbetet spänner över ett stort antal politikområden och redogörelsen gör inte anspråk på att vara heltäckande men omfattar exempel på viktiga åtgärder inom de olika målområdena i det brottsförebyggande programmet.

I många sammanhang används begreppen utsatta områden eller socialt utsatta områden utan någon tydlig definition som beteckning på områden som utmärks av segregation, lågt valdeltagande och olika sociala problem som hög arbetslöshet, låg utbildningsnivå, höga ohälsotal och hög brottslighet och otrygghet. I regeringens långsiktiga strategi för att minska och motverka segregation används benämningen ”områden med socioekonomiska utmaningar”. I denna skrivelse avser begreppen utsatta områden eller socialt utsatta områden, om inget annat anges, de områden som betecknas som utsatta områden, riskområden respektive särskilt utsatta områden av Polismyndigheten. De områden som Polismyndigheten betecknar som utsatta karakteriseras bland annat av en låg socioekonomisk status, samt av att kriminella har en inverkan på lokalsamhället som skapar otrygghet och minskad benägenhet att anmäla brott och att medverka i rättsprocessen. Ett särskilt utsatt område kännetecknas av en social problematik och kriminell närvaro som lett till en utbredd obenägenhet att delta i rättsprocessen och svårigheter för Polismyndigheten att fullgöra sitt uppdrag. Ett riskområde kännetecknas av att det befinner sig i riskzonen att bli ett särskilt utsatt område.

Skrivelsen inleds med en kort beskrivning av brottslighetens utveckling under de senaste åren (avsnitt 3). Därigenom ges en aktuell lägesbild av utmaningarna på området och en utgångspunkt för den fortsatta inriktningen av arbetet.

Därefter följer en kortfattad redogörelse för regeringens brottsförebyggande satsning, där det nationella brottsförebyggande programmet är en central del, samt några exempel på andra satsningar som bedöms vara av särskild betydelse för att nå målen för den brottsförebyggande verksamheten (avsnitt 4).

Redogörelsen för arbetet med genomförandet av programmet (avsnitt 5 och 6) följer den indelning i två övergripande målområden som görs i det nationella brottsförebyggande programmet. Det första området avser arbetsprocessen och innefattar målsättningar för ökad kunskap och utvecklad samverkan i det brottsförebyggande arbetet. Det andra området handlar om arbetets inriktning och innefattar målsättningar för att minska motivationen att begå brott, öka den formella och informella kontrollen samt begränsa tillgängligheten till brottsobjekt. De åtgärder som redovisas i skrivelsen berör ofta mer än ett målområde men beskrivs i huvudsak under det målområde som bedöms mest relevant.

Avslutningsvis redovisas regeringens samlade bedömning av utvecklingen av det brottsförebyggande arbetet och hur regeringen avser att fortsätta att utveckla arbetet i enlighet med de målsättningar som anges i det nationella brottsförebyggande programmet (avsnitt 7).

3 Brottsligheten i Sverige

Att beskriva brottslighetens omfattning och utveckling i samhället låter sig inte göras på ett heltäckande sätt. Statistiken över anmälda brott visar inflödet av brott till framför allt Polismyndigheten. Även om syftet med statistiken inte är att visa brottsnivåer i samhället kan den ge viss vägledning. Anmälningsbenägenheten kan dock variera både över tid och mellan olika brottstyper. Rättsväsendets prioriteringar kan också påverka vilka brott som upptäcks och därmed resulterar i en anmälan. Som komplement för att bedöma brottsutvecklingen används Nationella trygghetsundersökningen (NTU), där frågor om bland annat utsatthet för brott ställs till ett urval av befolkningen. NTU täcker dock inte alla brottstyper, exempelvis saknas brott mot företag och myndigheter och brott som inte riktar sig mot enskilda personer, till exempel narkotikabrott. Varken kriminalstatistiken eller NTU ger heller en bild av omfattningen av den brottslighet som begås av kriminella nätverk eller av individer med koppling till våldsbejakande extremistiska grupperingar. För denna brottslighet behövs andra kompletterande källor.

3.1 Brottsutvecklingen enligt statistiken över anmälda brott och NTU

Skr. 2020/21:63

Den anmälda brottsligheten har under det senaste decenniet ökat från cirka 1,37 miljoner anmälda brott till cirka 1,55 miljoner anmälda brott årligen. Utvecklingen har i hög grad påverkats av att antalet anmälda bedrägerier har ökat kraftigt. Utvecklingen beror i huvudsak på ökad internetanvändning i samhället, som bidrar till nya möjligheter och metoder att begå bedrägeribrott. De allt fler anmälda bedrägerierna har under åren också återspeglats i NTU, om än inte lika tydligt. En förklaring till detta kan vara att NTU inte omfattar brott som riktas mot företag.

Andra brottstyper som har ökat i anmälningsstatistiken är skadegörelsebrott och narkotikabrott. Antalet anmälda narkotikabrott är i stor utsträckning ett resultat av Polismyndighetens insatser mot denna brottslighet. Uppgifter från Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) visar dock att en viss ökning av användning av narkotika har skett bland gymnasieeleverna under 2000-talet medan andelen som rapporterat användning av narkotika i årskurs nio har varit mera oförändrad. Bland elever som använt narkotika finns en ökningstendens vad gäller mera frekvent användning. Antalet narkotikarelaterade dödsfall har ökat de senaste tio åren, men 2018 och 2019 har antalet dödsfall minskat (CAN 2019 rapport 180).

Tillgreppsbrotten har minskat under en längre period, enligt både anmälningsstatistiken och NTU. Sedan 2017 har anmälda bostadsinbrott minskat tydligt. Även anmälda fickstölder, stölder från butik samt inbrott i butik har minskat under senare år. Enligt NTU, som mäter egendomsbrott mot hushåll, har framför allt fordonsrelaterade egendomsbrott minskat i ett längre perspektiv.

Anmälningar om brott mot person har ökat under de senaste tio åren, exempelvis anmälda sexualbrott. Det beror delvis på en ökad anmälningsbenägenhet och på att lagstiftningen förändrats så att fler gärningar än tidigare bedöms som brottsliga handlingar.

I NTU är utsattheten avseende brott mot enskild person störst för hot och sexualbrott. Män uppger i större utsträckning än kvinnor att de har utsatts för misshandel, personrån och bedrägerier medan en större andel kvinnor än män uppger att de har utsatts för sexualbrott. Kvinnor uppger även i större utsträckning än män att de utsätts för trakasserier. NTU visar också att kvinnor oftare blir utsatta för misshandel av närstående och bekanta, medan män oftare blir utsatta för misshandel av för dem okända personer. Andelen utsatta för brott mot enskild person är större bland kvinnor och män i socialt utsatta områden jämfört med kvinnor och män i övriga urbana områden.

När det gäller brott mot enskild person minskade den rapporterade utsattheten något 2019 jämfört med 2018. Sexualbrott minskade för andra året i rad efter att ha ökat under flera år. Sett till utvecklingen över en längre tidsperiod har sexualbrott haft tydligast utveckling, då andelen som uppgav sådan utsatthet ökade tydligt till och med 2017. Sexualbrott i NTU innefattar ett brett spektrum av brott – från sexuella ofredanden till mycket allvarliga brott såsom våldtäkt. Mest utsatta är yngre kvinnor. De senaste årens utveckling är svårtolkad. Enligt Brå (2019:5) avser de senaste årens

ökningar i NTU främst mindre allvarliga sexualbrott. Till en betydande del torde detta handla om en ökad benägenhet bland kvinnor att tala öppet om sin utsatthet. Det återstår att se om de senaste årens minskning är början på en nedåtgående trend.

Andelen utsatta för trakasserier ökade i princip varje år 2010–2018 enligt NTU, medan andelen utsatta för hot och personrån har ökat från och med 2015. Även för misshandel kan en uppåtgående trend konstateras, då andelen har ökat för fjärde året i rad. Utsattheten för misshandel bland unga män, som är den mest utsatta gruppen, är dock fortfarande lägre än för tio år sedan.

Utbrottet av covid-19 kan få både kort- och långsiktiga konsekvenser för brottsligheten, liksom för samhällets motåtgärder. Statistik från Brå visar att antalet anmälda brott minskade under utbrottets första månader för att sedan öka igen under sommaren jämfört med samma period i fjol. På det stora hela har utvecklingen legat i linje med vad som kunnat förväntas, givet de förändringar som skett i hur människor rör sig i samhället. Exempelvis minskade antalet anmälningar om misshandel mot obekanta och stöldbrott. Samtidigt fortsatte antalet anmälda narkotikabrott att öka, vilket är ett tecken på att Polismyndigheten och Tullverket har upprätthållit sitt arbete mot narkotika under pandemin. Utvecklingen av anmälda brott är dock inte entydig och några säkra slutsatser om pandemins påverkan på brottsligheten kan därför inte dras.

3.2 Dödligt våld, kriminella nätverk och våldsbejakande extremism

Det dödliga våldet minskade från 90-talets början fram till för några år sedan, då nedgången bröts och i stället övergick i en uppgång. Nivån i dag är dock fortfarande lägre än under 90-talet sett till befolkningsmängden. Den huvudsakliga ökningen under senare år består av att dödligt våld vid konflikter i den kriminella miljön har ökat tydligt. Kopplat till detta har även antalet skjutningar och sprängningar ökat. Det dödliga våldet mot kvinnor i nära relation liksom övrigt dödligt våld i familjen har däremot minskat något över tid.

Enligt den myndighetsgemensamma lägesbilden om organiserad brottslighet bedöms den ökade globaliseringen och digitaliseringen påverka den organiserade brottsligheten (Polismyndigheten m.fl. 2019). De kriminella nätverken arbetar alltmer gränsöverskridande och blir allt mindre knutna till specifika geografiska platser eller länder. Fri rörlighet mellan länder gör det lättare för internationella nätverk att verka i flera länder och utsatt arbetskraft från andra EU-länder utnyttjas för vinning. På samma sätt som den tekniska utvecklingen gör människor mindre beroende av en geografisk plats så möjliggör tekniken och den digitala utvecklingen att kriminella aktörer kan dölja sin brottslighet, distansera sig från brotten, begå brott från annat land, föra över pengar utan spårbarhet och göra sig svåråtkomliga för olika typer av myndighetsåtgärder. Brottsligheten mot välfärds- och förmånssystemen är fortsatt omfattande. Det handlar till exempel om felaktiga arbetstillstånd som bland annat används i assistansbedrägerier, osanna intyg och oriktig folkbokföring

som bidrar till att orsaka felaktiga utbetalningar men även om företag som används som brottsverktyg. Enligt den myndighetsgemensamma lägesbilden förekommer det att framgångsrika brottsupplägg paketeras och säljs till andra aktörer. I lägesbilden lyfter myndigheterna också hur handel med narkotika är en central del av den brottslighet som nätverken ägnar sig åt. Både vapenhandeln och penningtvätt beskrivs vara tätt knutna till narkotikahandeln då brottsområdena är en förutsättning för att kunna upprätthålla organiserad narkotikahandel över tid. På samma område lyfter myndigheterna den ökande våldsanvändningen inom organiserad brottslighet och kopplar även denna till narkotikamarknaden.

Våldsbejakande högerextremism, våldsbejakande vänsterextremism och våldsbejakande islamistisk extremism begår brott för att ändra samhällsordningen. Individer inom de våldsbejakande extremistiska miljöerna kan systematiskt använda våld, hot och trakasserier mot politiker, andra samhällsföreträdare, opinionsbildare och minoritetsgrupper. Säkerhetspolisen ser en utveckling där fler personer som finns i miljöernas utkant sympatiserar med extremistmiljöernas ideologier, vilket innebär att det finns en grogrund för rekrytering och tillväxt, vilket påverkar det långsiktiga hotet mot Sveriges demokrati och säkerhet. Extremistmiljöerna har också internationella kopplingar. Digitaliseringen har bidragit till att det blivit enklare att producera och sprida näthat, desinformation och propaganda både nationellt och internationellt. Under 2019 minskade antalet våldsbejakande islamistisk motiverade terroristattentat från en tidigare hög nivå samtidigt som antalet terroristattentat utförda av våldsbejakande högerextremister ökade. Flera av dessa terroristattentat har utförts av ensamagerande gärningspersoner som i många fall har radikaliserats på egen hand genom att ta del av våldsbejakande propaganda på internet och i sociala medier (Säkerhetspolisen 2020).

4 Regeringens satsning på brottsförebyggande arbete

4.1 Tillsammans mot brott – ett nationellt brottsförebyggande program

I mars 2017 presenterade regeringen Tillsammans mot brott – ett nationellt brottsförebyggande program (skr. 2016/17:126). Programmet syftar till att skapa förutsättningar för ett strukturerat och långsiktigt brottsförebyggande arbete i hela samhället. Programmet ska också bidra till att stimulera och entusiasmera fler berörda aktörer att vidta brottsförebyggande åtgärder och att utveckla samverkan, såväl på nationell som på regional och lokal nivå. Det riktar sig till en bred målgrupp såsom myndigheter, regioner, kommuner, näringslivet och det civila samhällets organisationer.

I programmet beskrivs regeringens övergripande målsättningar för hur ett kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete bör bedrivas och hur

samverkan mellan berörda aktörer kan utvecklas. Vidare anges regeringens målsättningar för och exempel på hur förebyggande insatser kan riktas mot såväl individer som riskerar att begå och har begått brott, som de tillfällen och situationer där brott riskerar att uppstå. Under respektive målsättning beskrivs sammanfattningsvis hur regeringen avser att verka för att målsättningarna ska uppnås. Många gånger handlar det om att förbättra förutsättningarna så att andra berörda aktörer kan vidta de åtgärder som krävs för att uppnå målen.

4.2 Förstärkningar av Brå

För att stärka Brås förmåga att stödja brottsförebyggande arbete ökades Brås anslag med 15 miljoner kronor årligen från och med 2016. I februari 2017 fick Brå ett särskilt uppdrag att utveckla det nationella stödet till och samordningen av brottsförebyggande arbete (Ju2017/01526). Brå ska utifrån identifierade angelägna utvecklingsbehov utveckla konkret stöd till brottsförebyggande aktörer på nationell, regional och lokal nivå och ta fram och sprida utbildning om brottsförebyggande arbete. I uppdraget ingick även att upprätta en nationell nätverksstruktur för att bidra till ökad samverkan på det brottsförebyggande området och att stödja länsstyrelserna i arbetet med att stödja och bidra till regional samordning av brottsförebyggande arbete. Brå har också i uppdrag att lämna en årlig rapport om hur det lokala och regionala brottsförebyggande arbetet har utvecklats.

I januari 2018 inrättades dessutom Center mot våldsbejakande extremism (CVE) vid Brå. CVE ska utveckla det kunskapsbaserade och sektorövergripande arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism på nationell, regional och lokal nivå. I det arbetet ingår att samla och sprida kunskap, ge behovsanpassat stöd till lokala aktörer och bidra till att skapa en högre grad av effektivitet och samordning i de förebyggande insatserna.

4.3 Brottsförebyggande samordnare vid länsstyrelserna

Länsstyrelserna har sedan 2017 i uppdrag att stödja och bidra till regional samordning av brottsförebyggande arbete. Enligt förordningen (2016:1258) om regional samordning inom det brottsförebyggande området ska länsstyrelserna bidra till att minska brottsligheten och öka tryggheten i länet bland annat genom att bidra till utvecklingen av samarbete och erfarenhetsutbyte mellan berörda aktörer på lokal och regional nivå, stödja kompetensutveckling och gemensamma tvärssektoriella utbildningsinsatser inom det brottsförebyggande området, samt stödja och initiera kommunöverskridande brottsförebyggande åtgärder.

I budgetpropositionen för 2017 avsattes 25 miljoner kronor årligen för att inrätta regionala brottsförebyggande samordnare vid landets länsstyrelser. Avsikten är att åstadkomma ett långsiktigt strukturerat stöd

4.4 Andra aktuella satsningar av betydelse för det brottsförebyggande arbetet

Redogörelsen i skrivelsen är huvudsakligen avgränsad till riktade insatser mot identifierade brottsproblem. Mer generella satsningar inom exempelvis utbildning, arbetsmarknad, bostadspolitik och hälso- och sjukvård är emellertid viktiga för att adressera grundorsakerna till kriminalitet och har därmed ofta brottsförebyggande effekter. Även om dessa insatser inte huvudsakligen eller enbart syftar till att förebygga brott är de väsentliga delar i arbetet för minskad brottslighet och ökad trygghet.

Ett viktigt sådant initiativ är det långsiktiga reformprogrammet för att minska segregationen som regeringen lanserade i juli 2016. Syftet med reformprogrammet, som sträcker sig över perioden 2017–2025, är att lyfta socialt utsatta områden och att motverka strukturella orsaker till segregation. Programmet innehåller en rad åtgärder inom olika fokusområden, däribland brottslighet, som tar sikte på långsiktiga lösningar på segregationen och dess mekanismer. För arbetet med reformprogrammet har en ny myndighet inrättats, Delegationen mot segregation (Delmos), med uppdrag att främja ökad samverkan och kunskapsutbyte, fördela statsbidrag samt bygga och sprida kunskap om segregation och hur den kan motverkas. Som en vidareutveckling av reformprogrammet presenterade regeringen i juli 2018 en strategi för att minska och motverka segregation 2018–2028. Strategin tydliggör den långsiktiga inriktningen för arbetet genom att definiera mål och insatsområden.

Den fysiska utformningen av samhället är en viktig del i den situationella brottspreventionen. På regeringens initiativ beslutades våren 2018 ett nytt nationellt mål för arkitektur-, form- och designpolitiken. Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön (prop. 2017/18:110). Vidare presenterade regeringen i april 2018 en strategi för hållbar stadsutveckling, som omfattar både miljömässiga, sociala och ekonomiska dimensioner. Enligt strategin måste trygghet, säkerhet och brottsförebyggande aspekter vara integrerade delar av en hållbar stadsutveckling (skr. 2017/18:230).

Skolan lägger grunden för barns och ungas framtidsutsikter. Forskning framhåller betydelsen av att klara av skolan som en skyddsfaktor både när det gäller risker att hamna i kriminalitet och att utsättas för brott. Huvudprioriteringarna för regeringens utbildningspolitik är att höja kunskapsresultaten och öka likvärdigheten i skolan. För att stärka likvärdigheten i skolan har regeringen vidtagit ett flertal åtgärder. Det särskilda stöd som Skolverket sedan 2015 riktar till vissa huvudmän, Samverkan för bästa skola, utgör en sådan åtgärd. En annan viktig åtgärd är statsbidraget för stärkt likvärdighet och kunskapsutveckling i skolan. Regeringen genomför även fortsatta reformer för att öka lärartätheten i

skolorna och satsningar på skolor med utmaningar, i syfte att fler elever ska få möjlighet till lärande i enlighet med utbildningspolitikens mål. I februari 2020 tillsattes en utredare i Utbildningsdepartementet med uppdrag att ta fram ett förslag till en nationell plan för skolans arbete med trygghet och studiero samt förslag som säkerställer ett fungerande regelverk om trygghet och studiero i skolan (U2020/00707). Uppdraget ska redovisas senast den 16 december 2020. Att stärka skolans arbete med trygghet och studiero kan ge såväl direkta som indirekta brottsförebyggande effekter. Trygghet och studiero är en förutsättning för att lära och utvecklas. Att klara skolan är en stark skyddsfaktor som kan minska risken för kriminalitet och utanförskap. Skolan är också i sig en arena för såväl utsatthet som möjlighet att begå brott.

Universella våldsförebyggande insatser riktade till en bred målgrupp, främst unga män, som handlar om att förändra stereotypa könsnormer vilka kopplar samman maskulinitet och våld har lanserats i Sverige under senare år. Regeringen stödjer denna utveckling både genom uppdrag till bland annat Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna och i överenskommelse med Sveriges Kommuner och Regioner (SKR). I arbetet har även det civila samhället en betydande roll.

Regeringen har de senaste åren vidtagit en rad åtgärder för att stärka stödet till unga som varken arbetar eller studerar och som därmed riskerar att hamna i utanförskap, exempelvis i form av kriminalitet eller återfall i kriminalitet. För att ytterligare stärka den nationella nivåns styrning av arbetet och stödet gentemot lokal nivå gav regeringen i maj 2020 sju myndigheter i uppdrag att utveckla ett nationellt samordnat stöd för unga som varken arbetar eller studerar (Ku2020/01216). Svårigheter att fullfölja grund- och gymnasieskolan eller att etablera sig på arbetsmarknaden gäller inte minst unga som har begått brott. Denna grupp har ofta svagare resurser med sig från uppväxten överlag, och brotten kan bli till ytterligare hinder för senare etablering på arbetsmarknaden. Uppdraget ska slutredovisas senast den 14 maj 2021.

Delegationen för unga och nyanlända till arbete (Dua) har regeringens uppdrag att främja statlig och kommunal samverkan och utvecklandet av nya samverkansformer i syfte att effektivisera unga och nyanländas etablering i arbetslivet. Regeringen beslutade den 17 september 2020 att utöka och förlänga Duas uppdrag och uppdraget ska redovisas senast den 31 december 2021 (dir. 2020:95).

Brottlighet medför många negativa konsekvenser för den fysiska och psykiska hälsan för såväl brottsoffer som för gärningspersoner och det är vanligt att brottsbelastade individer har en sämre psykisk och fysisk hälsa än personer som inte begår brott. De senaste åren har flera steg tagits i syfte att stärka det nationella arbetet med att förebygga psykisk ohälsa och suicid. Regeringen har gett Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen i uppdrag att, tillsammans med ett tjugotal övriga berörda myndigheter, inkomma med underlag inför en ny strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention (S2020/06171). Uppdraget ska slutredovisas senast den 1 september 2023.

Det nationella brottsförebyggande programmet kompletterar också strategier och handlingsplaner som fokuserar på specifika samhällsproblem. Det gäller exempelvis regeringens strategi mot terrorism (skr. 2014/15:146), strategin och åtgärdsprogrammet för att

förebygga och motverka mäns våld mot kvinnor (skr. 2016/17:10), nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott, handlingsplanen Till det fria ordets försvar som avser åtgärder mot utsatthet för hot och hat bland till exempel journalister, förtroendevalda, konstnärer och opinionsbildare, samt regeringens 34-punktsprogram för åtgärder mot gängkriminaliteten. Många av de insatser som genomförts, pågår och planeras inom ramen för dessa satsningar ligger i linje med målsättningarna i det nationella brottsförebyggande programmet. Avsikten med programmet Tillsammans mot brott är att samla regeringens ambitioner och målsättningar för det brottsförebyggande arbetet. Redovisningen av arbetet inbegriper därmed exempel på åtgärder av brottsförebyggande karaktär som också kan hänföras till arbetet med andra strategier och handlingsplaner.

Skr. 2020/21:63

5 Målsättningar för arbetsprocessen – ökad kunskap och utvecklad samverkan

5.1 Ökad kunskap i det brottsförebyggande arbetet

Målsättningar i Tillsammans mot brott

- Att det brottsförebyggande arbetet bedrivs mer kunskapsbaserat och kontinuerligt följs upp och utvärderas.
- Att kopplingen mellan forskning och praktik förstärks.
- Att fler aktörer har kunskap om och bidrar till att förebygga brott.
- Att medvetenheten ökar på såväl nationell som lokal nivå om vilka politiska beslut som kan ha effekter på brottsligheten.

Initiativ för ett mer kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete på nationell nivå

Enligt det nationella brottsförebyggande programmet Tillsammans mot brott ska regeringen bland annat verka för att det kunskapsbaserade brottsförebyggande arbetet utvecklas ytterligare hos olika aktörer, att förmågan till regelbunden uppföljning av vidtagna åtgärder stärks samt att kopplingen mellan forskning och praktik i det brottsförebyggande arbetet förstärks.

Som ett led i kunskapsutvecklingen av det brottsförebyggande arbetet på nationell politisk nivå har Justitiedepartementet tagit initiativ till regelbundna forskardialoger mellan den politiska ledningen och forskare inom det kriminalpolitiska området. Det är ett viktigt initiativ för att säkra att regeringens arbete med att utveckla samhällets insatser för att förebygga brott bedrivs mer kunskapsbaserat och kontinuerligt utvecklas i enlighet med forskning på området. Under 2018 och 2019 genomfördes forskardialoger med fokus på brottsförebyggande arbete i socialt utsatta områden samt åtgärder för att motverka skjutningar, sprängningar och grov kriminalitet.

Genom spridningen av det nationella brottsförebyggande programmet, beslut om stöd till och uppföljning av dess genomförande samt uppdrag till enskilda myndigheter med tydlig koppling till programets målsättningar, har regeringen verkat för ett mer kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete hos andra aktörer.

I skrivelsen Tillsammans mot brott ges en samlad beskrivning av brottsförebyggande arbete och en inriktning för hur man kan arbeta kunskapsbaserat. En lättillgänglig kortversion av skrivelsen har tagits fram och programmet har spridits till nyckelpersoner inom myndigheter, kommuner, regioner, näringslivet, forskare och det civila samhället. Kortversionen har även översatts till engelska. Information om programmet och dess målsättningar har genomförts både på politisk nivå och tjänstemannanivå i samband med nationella konferenser och kommunbesök.

I samband med att programmet beslutades fick Brå ett särskilt uppdrag att utveckla det nationella stödet till och samordningen av brottsförebyggande arbete, bland annat genom att upprätta en nationell nätverksstruktur för berörda myndigheter. Inom ramen för nätverket har Brå bland annat arbetat för att höja medvetenheten hos myndigheterna om deras roll i det brottsförebyggande arbetet och lämnat stöd till olika myndigheter för att utveckla ett kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete. Regeringen har även beslutat om åtgärder för uppföljning av programmets genomförande (se avsnitt 2.1).

Som exempel på viktiga myndighetsuppdrag kan nämnas att Polismyndigheten genom regleringsbrevet för 2018–2020 har fått i uppdrag att vidta åtgärder för att koppla verksamheten tydligare till kunskap och beprövad erfarenhet. Myndigheten ska även redovisa vilka åtgärder som har vidtagits för att det brottsförebyggande arbetet i större utsträckning ska bedrivas kunskapsbaserat och för att utveckla metoder och it-stöd för uppföljning av genomförda brottsförebyggande insatser.

Under åren 2017–2019 bedrev Polismyndigheten ett strategiskt utvecklingsprojekt avseende det brottsförebyggande arbetets organisation och innehåll och under 2020–2021 ska myndigheten ta fram en nationell strategi för det brottsförebyggande arbetet. Inom ramen för utvecklingsarbetet beslutade Polismyndigheten 2019 att varje polisregion ska ha en särskild samordnare för det brottsförebyggande arbetet som vid behov ska kunna sammankalla stödjande team med specifik brottsförebyggande kompetens. Polismyndighetens nationella operativa avdelning (Noa) har regelbundna träffar med de regionala samordnarna vid Polismyndigheten i syfte att stödja och utveckla det lokala brottsförebyggande arbetet. Gruppen arbetar bland annat med att skapa en enhetlig dokumentation och uppföljning av myndighetens brottsförebyggande arbete. Exempelvis har ett digitalt formulär för planering och genomförande av brottsförebyggande insatser utvecklats för att stärka kunskapsåterföringen i verksamheten och möjliggöra spridning av framgångsrika metoder. Polismyndigheten har även genomfört satsningar på kompetensutveckling inom problemorienterat och kunskapsbaserat polisarbete, både genom universitetsutbildning av enskilda medarbetare och genom konferenser i brottsförebyggande arbete på olika nivåer inom organisationen. Polismyndigheten har likaså beslutat om nya definitioner för brottsförebyggande respektive trygghetsskapande

arbete. Dessa definitioner ses av Polismyndigheten som avgörande för att internt kunna utveckla och följa upp det brottsförebyggande arbetet. Härutöver kan nämnas att Polismyndigheten, inom ramen för sin strategiska verksamhetsplan 2020–2024, genomför en fördjupad uppföljning av det brottsförebyggande arbetet inom myndigheten.

Flera andra myndigheter har också, med hänvisning till genomförandet av det nationella brottsförebyggande programmet, tagit initiativ för att utveckla sin verksamhet på området. Några exempel redovisas här.

Kustbevakningen påbörjade under 2019 ett utvecklingsarbete för ett mer kunskapsbaserat och strukturerat brottsförebyggande arbete. Utvecklingsarbetet innefattar bland annat en tydligare definition av myndighetens brottsförebyggande arbete, en kartläggning av evidensbaserade metoder för att förebygga de brott som är aktuella i Kustbevakningens uppdrag samt en översyn av hur redovisningen av arbetet kan struktureras för att möjliggöra uppföljning och utvärdering av de åtgärder som vidtas. Inom ramen för utvecklingsarbetet har särskild kriminologisk kompetens tillfälligt anställts vid myndigheten.

Ekobrottsmyndigheten beslutade hösten 2019 en ny brottsförebyggande strategi för verksamheten för att säkerställa att arbetet bedrivs i enlighet med målsättningarna i det nationella brottsförebyggande programmet. Strategiarbetet har genomförts i nära samverkan med Brå och har kombinerats med kompetenshöjande insatser för samtliga anställda med ett särskilt uppdrag att arbeta brottsförebyggande. För att stärka verksamhetens koppling till aktuell forskning inledde Ekobrottsmyndigheten 2019 ett tvåårigt projekt tillsammans med Brå som ska resultera dels i en rapport som beskriver den ekonomiska brottslighetens struktur och utveckling, dels i en handbok om brottsförebyggande åtgärder. Ett utvecklingsarbete har även inletts för att stärka förmågan att på ett systematiskt sätt omhänderta myndighetens information om ekonomisk brottslighet för att kunna ta fram bättre analyser av brottslighetens struktur, omfattning och utveckling. Arbetet innefattar exempelvis en översyn av brottskoder och utveckling av metoder för analyser av domar och utvinning av information i tillgängliga utredningsstöd.

Migrationsverket har inom ramen för regeringsuppdraget att redovisa insatser enligt det nationella brottsförebyggande programmet identifierat behov av att utveckla sitt arbete med statistik och uppföljning inom olika områden för att bättre kunna utvärdera effekter av verksamheten. Det gäller exempelvis myndighetens arbete med att förebygga våld mot kvinnor, insatser när det gäller barn som far illa och åtgärder för trygghet på asylboenden.

Nationellt och regionalt stöd för ett kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete på lokal nivå

På uppdrag av regeringen arbetar Brå med att utveckla det nationella stödet till och samordningen av brottsförebyggande arbete (se ovan). Ett viktigt syfte med att etablera en nationell stödstruktur är att kunna nå ut på ett gemensamt och samordnat sätt med handledning och vägledning till lokala aktörer. I Brås utökade uppdrag ingår vidare att stödja länsstyrelsernas

regionala brottsförebyggande samordnare. Sedan 2018 genomför Brå regelbundna nätverksträffar med de regionala samordnarna för att stärka dem i deras uppdrag att ge stöd till den lokala nivån, ett arbete som sker i nära samverkan med Polismyndigheten. Sedan 2019 deltar även Polismyndighetens nyinrättade regionala brottsförebyggande samordnare vid nätverksträffarna. Syftet med nätverksträffarna är att sprida kunskap och goda exempel på hur ett effektivt arbete kan bedrivas utifrån intentionerna i regeringens brottsförebyggande program. Utöver det löpande stöd som Brå ger länsstyrelserna i det brottsförebyggande arbetet har myndigheten också bedrivit ett pilotprojekt med fördjupad utbildning av enskilda länsstyrelsesamordnare i verksamhetsnära metodstöd till den lokala nivån.

Center mot våldsbejakande extremism (CVE) (se avsnitt 4.2) har sedan det inrättades 2018 stärkt och utvecklat det förebyggande arbetet på nationell, regional och lokal nivå. CVE har gjort besök i kommuner, genomfört konferenser och utbildningsdagar, utvecklat samarbetet med nationella myndigheter och länsstyrelser och deltar aktivt i det internationella samarbetet om förebyggande insatser på EU-nivå. CVE har också ansvar för att samla och sprida kunskap om våldsbejakande extremism och har under 2020 tagit fram kunskapsöversikter över våldsbejakande djurrättsaktivism, den autonoma miljön, vit makt-miljön och den våldsbejakande islamistiska miljön. Yrkesverksamma på lokal nivå erbjuds direkt stöd från CVE genom centrets stödtelefon. CVE har under 2020 ingått en överenskommelse med Rädda Barnen om att organisationen ska driva en nationell stödtelefon, Orostelefonen om radikaliserings, dit bland andra föräldrar, anhöriga och vänner anonymt kan ringa för att få stöd och hjälp.

Inom ramen för Brås uppdrag att ge metodstöd till aktörer på lokal nivå har flera initiativ tagits under den aktuella perioden för att ytterligare utveckla det kunskapsbaserade brottsförebyggande arbetet. Det handlar om såväl utbildning, information och metodstöd som om spridning av god praktik och ekonomiskt stöd till lokala projekt.

Med utgångspunkt i ett regeringsuppdrag om kompetenshöjande åtgärder inom det brottsförebyggande området utvecklade Brå under 2017 en webbaserad basutbildning i brottsförebyggande arbete som riktar sig till lokala aktörer inom det brottsförebyggande och trygghetsskapande området. Under 2019 utvecklades även en påbyggnadskurs. Våren 2017 lanserade Brå ett nytt koncept för kortfattad skriftlig information, faktablad, om hur man kan arbeta lokalt för att förebygga specifika brottstyper. Tillsammans med Polismyndigheten och SKR publicerade Brå under 2018 också en handbok som beskriver hur orsaksanalyser kan genomföras i lokalt brottsförebyggande arbete. Metodstödet riktar sig till brottsförebyggare i kommunen och myndigheter på lokal nivå.

För att utveckla stödet till det lokala arbetet bedrev Brå mellan 2016–2018 ett omfattande arbete med riktat metod- och processstöd till olika kommuner. Syftet med arbetet var att stärka och utveckla förmågan hos kommun och polis att arbeta kunskapsbaserat, att själva identifiera och hitta lösningar på lokala problem samt att höja kunskapen lokalt om kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete i olika typer av kommuner. Under 2019 besökte Brå brottsförebyggare i ett antal kommuner och stadsdelar. Syftet var dels att inhämta kunskap om hur det lokala

brottsförebyggande arbetet bedrivs och vilka utmaningar som finns, dels att bidra med myndighetens kunskaper till det lokala arbetet. Brå deltar även med kunskapsbaserat metodstöd i specifika lokala projekt som inlett under 2018 och 2019; Sluta skjut i Malmö (se avsnitt 6.1) och ett projekt mot grov brottslighet i ett särskilt utsatt område i Uppsala kommun.

För att bidra till den strategiska utvecklingen av det lokala brottsförebyggande arbetet disponerar Brå ett anslag för att fördela ekonomiskt stöd till uppföljningar och utvärderingar av brottsförebyggande insatser utifrån lokala problembilder. I syfte att höja den vetenskapliga nivån på utvärderingarna och stärka samarbetet mellan lokala aktörer och forskning infördes 2019 två beloppsgränser där kravet för det högre beloppet är att utvärderingen utförs vid en akademisk institution.

Genom uppdraget till Brå att årligen följa upp utvecklingen av det brottsförebyggande arbetet skapas förutsättningar för att löpande identifiera utvecklingsbehov som kan ligga till grund för ett mer riktat kunskapsstöd. Exempelvis har Brå genom regleringsbrevet för 2020 fått i uppdrag att redovisa hur myndigheten har arbetat med att ge särskilt anpassat kunskapsstöd till brottsförebyggande arbete i mindre städer, tätorter och landsbygdskommuner.

Förutsättningarna för ett mer kunskapsbaserat arbetssätt på lokal nivå har vidare stärkts genom införandet av den regionala stödstrukturen med brottsförebyggande samordnare vid länsstyrelserna (se avsnitt 4.3). Länsstyrelserna är en viktig länk mellan nationell och lokal nivå genom att bidra till att den kunskap som tas fram av Brå och andra myndigheter når ut och tillämpas lokalt. Som exempel kan nämnas att Länsstyrelsen i Jämtlands län har utvecklat ett praktisknära metodstöd där myndigheten direkt deltar i det lokala arbetet genom att bidra till kunskapsunderlag till lokala lägesbilder, processledda orsaksanalyser kring lokala brottsproblem och genomföra uppföljningar av åtgärder. Samtliga länsstyrelser har etablerat ett samarbete med universitet och högskolor i brottsförebyggande arbete, vilket ytterligare bidrar till att stärka kopplingen mellan forskning och praktik.

Länsstyrelserna har initierat och genomfört flera aktiviteter för att stödja utvecklingen av ett kunskapsbaserat lokalt och regionalt brottsförebyggande arbete. Några exempel lyfts fram här. Elva länsstyrelser har under 2017–2019, i samverkan med Örebro universitet, genomfört en utbildning i kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete riktad till praktiker och politiker på lokal nivå. Omkring 800 personer har deltagit i utbildningen. Fyra länsstyrelser har granskat de lokala samverkansöverenskommelserna och medborgarlöftena som finns i respektive län, i syfte att öka kunskapen om kvaliteten på dem och hur de kan utvecklas (se avsnitt 5.2). Länsstyrelsen i Södermanlands län har samordnat och gett verksamhetsnära stöd till lokala aktörer för införande av det kunskapsbaserade arbetssättet EST (effektiv samordning för trygghet) i samtliga kommuner i länet. Länsstyrelserna i Halland och Jämtland har samarbetat kring att granska kommunala planer i samhällsbyggnadsprocessen ur ett brottsförebyggande perspektiv.

Den officiella statistiken över utsatthet för brott och anmälda brott är en viktig informationskälla för kartläggning och analys av brottsligheten och tillgång till lokal brottsstatistik är en viktig förutsättning för ett

kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete. Under 2017 reviderades metoden för den årliga Nationella trygghetsundersökningen (NTU) och 2018 inrättade Statistiska centralbyrån en ny geografisk indelning för den statistiska redovisningen. Förändringarna innebär att det inte längre är möjligt att redovisa uppgifter om brott och otrygghet i socialt utsatta områden på samma sätt som tidigare. I regleringsbrevet för 2019 fick Brå därför i uppdrag att föreslå hur sådana uppgifter fortsatt ska kunna tas fram för dessa områden samt vid behov ge förslag på hur redovisningen kan utvecklas. Uppdraget redovisades den 15 september 2020. Brå konstaterar att de kommer kunna ta fram ett mer konkret förslag för hur statistik från NTU skulle kunna presenteras för de socialt utsatta områdena först efter att Delmos i mars 2021 har redovisat ett angränsande regeringsuppdrag.

Flera regeringsuppdrag för en stärkt kunskapsbas

Ett effektivt brottsförebyggande arbete förutsätter en stark kunskapsbas om brottsligheten och effektiva metoder för att motverka den. Myndigheterna inom rättsväsendet, men också berörda aktörer inom andra samhällssektorer, behöver evidensbaserade underlag för att bestämma vilka åtgärder som ska vidtas.

Regeringen har på olika sätt verkat för att stärka kunskapsbasen för det brottsförebyggande arbetet, bland annat genom uppdrag till Brå. Myndigheten har fått flera uppdrag som syftar till att få förbättrad kunskap för att kunna stärka det förebyggande arbetet mot hatbrott. Sedan 2018 har Brå genom regleringsbrev fått i uppdrag att komplettera hatbrottsstatistiken, som från och med 2019 publiceras vartannat år, med fördjupade studier för att stärka kunskapen om brottsligheten och relevanta åtgärder. Därutöver har Brå fått i uppdrag att göra en fördjupad studie av antisemitiska hatbrott, som redovisades i maj 2019, samt en fördjupad studie av islamofobiska hatbrott som ska redovisas senast den 31 mars 2021.

Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) har på uppdrag av regeringen sedan 2016 genomfört kartläggningar och analyser av våldsbejakande extremistisk propaganda som sprids via internet och sociala medier. FOI följer utvecklingen av de olika extremistmiljöernas digitala närvaro och analyserar på vilka sätt våldsbejakande extremistisk propaganda bidrar till radikaliserings och kan inspirera till attentat.

Genom regleringsbrevet för 2018 fick Brå i uppdrag att göra en sammanställning över polisforskningen i Sverige sedan 2010 som ska tillgängliggöras och uppdateras kontinuerligt. Sedan början av maj 2020 finns forskningssammanställningen tillgänglig elektroniskt i Polismyndighetens databas Justitia. Bland ytterligare uppdrag till Brå av särskild betydelse för det brottsförebyggande arbetet kan nämnas en studie av vilka brottstyper bland unga (15–20 år) som starkast indikerar fortsatt brottslighet, så kallade strategiska brott, samt en kartläggning av narkotikamarknader i Sverige. Uppdragen ska redovisas senast den 16 april 2021 respektive 1 juni 2021. Brå har även fått i uppdrag att studera vilka åtgärder som kan vidtas i samhället för att motverka våld i nära relationer bland unga. Uppdraget ska redovisas senast den 29 oktober 2021. Regeringen har genom myndighetsuppdrag även initierat

utvärderingar av olika brottsförebyggande verksamheter – exempelvis sociala insatsgrupper och inslussningsgrupper (se vidare avsnitt 6.1) – för att kunna bedöma åtgärdernas effektivitet.

I maj 2017 gav regeringen i uppdrag till forskningsrådet Formas att utveckla ett tioårigt nationellt forskningsprogram för hållbart samhällsbyggande som omfattar säkerhets- och trygghetsfrågor och brottsförebyggande arbete. Under 2019 utlystes bland annat medel för forskningsprojekt för ökad rörlighet mellan akademi och praktik. Inom ramen för utlysningen finansieras ett projekt om situationellt brottsförebyggande arbete som bedrivs i nära samarbete mellan Göteborgs universitet, Chalmers Tekniska Högskola och Polismyndigheten (Brott, fysisk miljö och hållbara städer: fördjupade analyser av mikroplatsens betydelse för vissa kortbedrägerier, se avsnitt 6.3).

Åtgärder för ett stärkt brottsförebyggande perspektiv i politiska beslut och reformer

Hur brottsligheten utvecklas beror i första hand på samhällsförändringar och beslut som ligger utanför rättsväsendet. En målsättning i det brottsförebyggande programmet är därför ökad kunskap och medvetenhet på såväl nationell som lokal nivå om vilka politiska beslut som kan ha effekter på brottsligheten.

Enligt kommittéförordningen (1998:1474) ska varje kommitté och särskild utredare redovisa eventuella konsekvenser för bland annat brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet av de förslag som lämnas. För att stärka beslutsunderlagen i detta avseende har särskilda moment om brottsförebyggande konsekvensanalyser införts i de regelbundna utbildningar som Regeringskansliet genomför inom utredningsväsendet.

I mars 2020 fattade regeringen beslut om att tillsätta en parlamentarisk trygghetsberedning som ska bistå regeringen med underlag till utformningen av en kunskapsbaserad och brett förankrad kriminalpolitik som ska bidra till att uppfylla de kriminalpolitiska målen att minska brottsligheten och öka människors trygghet (dir. 2020:32). I direktiven till beredningen betonas vikten av att det finns en medvetenhet och kunskap hos alla berörda samhällsaktörer om hur brott kan förebyggas. Beredningen ska göra en analys av vilka utmaningar samhället står inför nu och framöver som kan påverka kriminalitetens utveckling. Utifrån denna analys ska beredningen bedöma vilken förmåga som rättsväsendet och andra aktörer har för att möta dessa utmaningar, både på det brottsbekämpande och det brottsförebyggande området. Frågor om stöd till brottsutsatta kommer också vara en del av uppdraget. Trygghetsberedningen får även i uppdrag att göra en genomlysning av straffrättens roll för att motverka kriminalitet. Beredningen har knutit till sig representanter från myndigheter, forskarvärlden och andra berörda aktörer. Arbetet ska årligen delredovisas till regeringen och en slutredovisning ska lämnas senast i oktober 2024. Trygghetsberedningen är en del av de förebyggande åtgärder som aviserades inom ramen för regeringens 34-punktsprogram mot gängkriminaliteten.

Kommunerna ansvarar för många verksamheter som på olika sätt har betydelse för brottsutvecklingen och det brottsförebyggande arbetet. Ett brottsförebyggande perspektiv är därför av stor betydelse även vid kommunalt beslutsfattande inom olika områden. I november 2019 beslutade regeringen om en utredning om kommunernas ansvar för brottsförebyggande arbete (dir. 2019:94). Utredaren ska bland annat beskriva och analysera verksamheter inom kommunerna som kan bidra till det brottsförebyggande arbetet samt föreslå hur ett lagstadgat kommunalt ansvar för det brottsförebyggande arbetet bör utformas. Uppdraget, som är en del av regeringens 34-punktsprogram mot gängkriminaliteten, ska redovisas senast den 15 juni 2021.

Socialtjänstens arbete är ett exempel på kommunal verksamhet som har betydelse för det brottsförebyggande arbetet. Regeringen tillsatte 2017 en utredning för att göra en översyn av socialtjänstlagen och vissa av socialtjänstens uppgifter (dir. 2017:39). I uppdraget ingick bland annat att se över och lämna förslag beträffande en socialtjänst som främjar långsiktigt strukturellt förebyggande arbete och bidrar till hållbarhet samt minskar behovet av individuella insatser. Utredningens delbetänkande Ju förr desto bättre – vägar till en förebyggande socialtjänst (SOU 2018:32) visar på socialtjänstens möjligheter med att arbeta förebyggande. Utredningen lämnade sitt slutbetänkande Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag (SOU 2020:47) i augusti 2020 där det bland annat föreslås att socialtjänsten ska ha ett förebyggande perspektiv och inriktas på att vara lätt tillgänglig. Betänkandet har remitterats och förslagen bereds inom Regeringskansliet.

5.2 Utvecklad samverkan på lokal, regional och nationell nivå

Målsättningar i Tillsammans mot brott

- Att samverkan med fokus på att förebygga brott utvecklas mellan berörda aktörer på lokal, regional och nationell nivå.
- Att samverkan i högre grad utgår från identifierade lokala behov.
- Att fler aktörer involveras i samverkan om brottsförebyggande frågor.
- Att samverkan omfattar både socialt och situationellt brottsförebyggande arbete.

Nya och fördjupade nationella samverkansstrukturer

Enligt det brottsförebyggande programmet ska regeringen verka för att fördjupa samarbetet mellan berörda myndigheter på det brottsförebyggande området. På den nationella nivån har Brå fått ett uppdrag att utveckla myndighetssamverkan på det brottsförebyggande området (se avsnitt 5.1). Under 2017 inrättade Brå ett nätverk, bestående av Brå, SKR och Polismyndigheten. Nätverket har senare utvidgats till att omfatta även representanter för länsstyrelserna och har träffats regelbundet sedan 2018. Brå har även arrangerat två nationella rådslag för

samtliga myndigheter som omnämns i programmet. Genom rådslagen har behov av och möjligheter till samverkan eller samordning av insatser identifierats. Under 2019 bildades också en särskild grupp bestående av de myndigheter som arbetar mot ekonomisk brottslighet där Brås roll är att ge myndigheterna fördjupat stöd.

Regeringen har vidare beslutat om förordningsändringar och uppdrag till sakansvariga myndigheter med ett uttryckligt fokus på att utveckla samverkan inom det brottsförebyggande området. Genom en ändring i förordningen (2009:92) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism inrättades den 1 januari 2018 en samordningsfunktion för åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism inom Polismyndigheten. Funktionen består av representanter för 16 myndigheter och Advokatsamfundet. I uppdraget ingår bland annat att redovisa gemensamma nationella riskbedömningar för penningtvätt och finansiering av terrorism och att fungera som ett forum för informationsutbyte och kunskapsöverföring mellan tillsynsmyndigheterna.

Det myndighetsgemensamma arbetet mot grov och organiserad brottslighet har förstärkts genom att regeringen har vidareutvecklat och tydliggjort styrningen av arbetet. I mars 2020 fick de tolv myndigheter som deltar i det myndighetsgemensamma arbetet uppgiften inskriven i sina respektive instruktioner. I juni 2020 beslutade regeringen om två uppdrag åt de tolv myndigheterna att inrätta pilotprojekt som rör näringsverksamhet och felaktig folkbokföring med koppling till organiserad brottslighet (Ju2020/02483 och Fi2020/02991). Uppdragen ska bidra till att lyfta de utsatta områdena och öka kvaliteten i folkbokföringen. Uppdragen ska redovisas till regeringen senast den 1 oktober 2021. Åtgärderna är en del av regeringens 34-punktsprogram mot gängkriminaliteten.

Polismyndigheten och Säkerhetspolisen fick i november 2017 i uppdrag att stärka det gemensamma arbetet mot politiskt motiverad brottslighet. I uppdraget ingick att redovisa hur samverkan kan utvecklas både mellan myndigheterna och med andra myndigheter och aktörer. I redovisningen av uppdraget identifierade myndigheterna åtgärder för stärkt samverkan av betydelse för det brottsförebyggande arbetet, bland annat framtagande av gemensamma hotbilder och strategier och utvecklad förmåga att gemensamt bearbeta och analysera underrättelser.

Ytterligare exempel på områden där regeringen uppdragit åt myndigheter att utveckla brottsförebyggande samverkan innefattar föräldraskapsstöd och våldsprevention, insatser till barn och unga i riskzonen för kriminalitet, narkotikahandel, internationella stöldlikor, fusk och brottslighet i arbetslivet samt åtgärder för ökad upptäckt av våldsutsatthet. Uppdragen beskrivs i avsnitt 6.1–6.3.

För att stärka samarbetet mellan myndigheter på cybersäkerhetsområdet har regeringen vidare gett Försvarets radioanstalt, Försvarsmakten, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och Säkerhetspolisen i uppdrag att förbereda inrättandet av ett nationellt cybersäkerhetscenter under 2020. Centret ska stärka Sveriges samlade förmåga att förebygga, upptäcka och hantera antagonistiska cyberhot och minska sårbarheterna från cyberattacker genom råd och stöd till privat och offentlig sektor.

Många myndigheter har också tagit initiativ för att skapa nya och fördjupade samverkansstrukturer på det brottsförebyggande området. Några exempel lyfts här. Inom ramen för myndighetssamverkan mot organiserad brottslighet har ytterligare nio myndigheter kopplats till satsningen via ett yttre nätverk och nya gemensamma stödfunktioner har etablerats. Exempel på en sådan funktion är ett juridiskt expertnätverk som bland annat ska verka för att främja informationsutbyte och se möjligheterna till samverkan mellan myndigheterna. Bolagsverket har tagit initiativ till ett referensråd mot ekonomisk brottslighet med experter på området från myndigheter och näringslivet. Syftet med rådet, som hade sitt första möte i maj 2019, är att på en strategisk nivå diskutera och föreslå åtgärder mot ekonomisk brottslighet. Migrationsverket och Säkerhetspolisen har byggt upp en struktur för en mer systematisk samverkan på nationell och regional nivå i det förebyggande arbetet mot terrorism och säkerhetsshot. Myndigheterna har bland annat tagit fram gemensamma rutiner för informationsutbyte på regional nivå med stöd av särskilda regionala kontaktpersoner på respektive myndighet. Under 2017 införde myndigheterna också ett system med automatisk informationsöverföring som ökar möjligheten att i ett tidigare skede upptäcka personer som utgör en potentiell säkerhetsrisk. På initiativ av Försäkringskassan etablerades i december 2019 en omfattande myndighetssamverkan mot bidragsbrott och missbruk av välfärdssystemet, Mur (se avsnitt 6.2).

Bättre förutsättningar för samverkan utifrån lokala behov

De nationella och regionala stöd- och samverkansstrukturer som beskrivits ovan är viktiga för att förbättra förutsättningarna för myndighetssamverkan utifrån lokala behov och på lokal nivå. Exempelvis har frågor om utformningen av det nationella stödet till lokalt brottsförebyggande arbete kunnat lyftas inom ramen för Brås nationella nätverk och de nationella rådslagen. Särskilt fokus har riktats mot behovet av samordning av insatser inom olika områden och det nationella stödet till samverkan mellan polis och kommun.

Kommunpolis och kommunernas brottsförebyggande samordnare, där sådana finns, är nyckelaktörer i den lokala brottsförebyggande samverkan. I regleringsbrevet för 2020 fick Polismyndigheten i uppdrag att redovisa i vilken omfattning det finns kommunpolis och områdespolis i lokalpolisområdena och vad som görs för att områdespoliserna ska kunna arbeta fredat med brottsförebyggande verksamhet. I uppdraget ingår även att beskriva vilka åtgärder som har vidtagits för att knyta rätt kompetens och erfarenhet till funktionen i syfte att skapa gynnsamma förutsättningar för ett långsiktigt brottsförebyggande arbete i lokalsamhället.

Samverkan mellan kommun och polis i det lokala brottsförebyggande arbetet är i regel formaliserat genom samverkansöverenskommelser och medborgarlöften. I Brås årsrapport om det brottsförebyggande arbetets utveckling framgår att det i de flesta kommuner finns samverkansöverenskommelser och att det inte har skett några större förändringar sedan 2017. Medborgarlöftesmodellen bygger på att Polismyndigheten, i samverkan med kommunen, för en dialog med

medborgare och medarbetare om lokala problem. I regleringsbrevet för 2018 fick Polismyndigheten i uppdrag att analysera och bedöma om arbetet med medborgarlöften har lett till ett mer effektivt brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete. Enligt utvärderingen har arbetet bidragit till ett förbättrat samarbete med kommuner och lokalsamhället. Generellt finns dock problem med att medborgarlöften är allmänt hållna och svåra att följa upp. Inom ramen för länsstyrelsernas brottsförebyggande uppdrag, och med utgångspunkt i det brottsförebyggande programmet, genomfördes också granskningar av lokala samverkansöverenskommelser och medborgarlöften i Jämtlands, Uppsala, Jönköpings och Skåne län under 2019. Utifrån de kvalitetsbrister som identifierades har flera regionala projekt inletts för att med olika metoder stärka de lokala samverkansprocesserna.

Enligt det nationella brottsförebyggande programmet ska regeringen verka för att ytterligare utveckla samverkan mot organiserad brottslighet. I programmet uppmärksammas ett behov av att utveckla samverkan till att i större utsträckning än tidigare omfatta den lokala nivån, med fokus på den speciella problematik som finns i särskilt utsatta områden. Av de senaste årliga rapporterna om den myndighetsgemensamma satsningen mot organiserad brottslighet framhålls att satsningen under 2018 och 2019 utvecklats i enlighet med regeringens intention att arbeta mer lokalt i utsatta områden och även med andra aktörer. I flertalet regioner har ett myndighetsgemensamt arbete med fokus på kontroller av näringsverksamhet i utsatta områden bedrivits.

I de områden som Polismyndigheten har identifierat som särskilt utsatta eller som riskerar att bli särskilt utsatta är ett gemensamt åtagande av många olika aktörer avgörande för att nå framgång i det brottsförebyggande arbetet. För att skapa bättre förutsättningar för ett strukturerat och samordnat brottsförebyggande arbete i de mest brottsutsatta områdena har Justitiedepartementet tagit initiativ till återkommande dialogmöten med kommunstyrelseordförandena i kommuner med ett eller flera särskilt utsatta områden eller riskområden. Mötena syftar till att inhämta lokal kunskap och erfarenheter för att utveckla det brottsförebyggande arbetet utifrån lokala behov. Sedan våren 2019 har fem dialogmöten hållits.

Regeringen har också genom utredningsuppdrag och lagstiftningsinitiativ verkat för att på olika sätt skapa bättre förutsättningar för lokal brottsförebyggande samverkan. Begränsningar i möjligheterna att dela information på grund av sekretess har lyfts fram som ett hinder i det brottsförebyggande arbetet. I oktober 2019 fick därför Brå i uppdrag av regeringen att undersöka om förutsättningarna att dela information mellan olika aktörer är tillräckliga för ett effektivt brottsförebyggande arbete, och att belysa vad som annars krävs för att tillgodose sådana behov (Ju2019/03304). Uppdraget ska ha huvudfokus på informationsdelning mellan polis och kommun, men bör i möjligaste mån även omfatta analyser av behov av och förutsättningar för informationsdelning med andra aktörer och inom kommunerna. Uppdraget ska redovisas senast den 26 februari 2021.

Den 1 augusti 2020 trädde lagändringar i kraft som innebär att Polismyndighetens möjligheter att lämna ut uppgifter till den kommunala socialtjänsten i syfte att förebygga terroristbrottslighet förenklas och

utökas, samtidigt som myndigheter inom socialtjänsten får utökade möjligheter att dela med sig av uppgifter till Polismyndigheten och Säkerhetspolisen (prop. 2019/20:123).

Kommunerna ansvarar för en rad verksamheter som kan bidra till att förebygga brott och är därmed viktiga samverkansparter i det lokala brottsförebyggande arbetet. I dag finns dock inget övergripande kommunalt ansvar för brottsförebyggande arbete och dess omfattning och organisering varierar i landets kommuner. Ett viktigt initiativ i linje med de målsättningar för utvecklingen av brottsförebyggande samverkan som uttrycks i Tillsammans mot brott är därför den utredning om ett lagstadgat kommunalt ansvar för det brottsförebyggande arbetet som regeringen beslutade i november 2019 (se avsnitt 5.1).

6 Målsättningar för det brottsförebyggande arbetets inriktning

6.1 Minska motivationen att begå brott

Målsättningar i Tillsammans mot brott

- Att skyndsamma och samordnade insatser riktas till barn och unga som bedöms vara i riskzonen för att hamna i kriminalitet.
- Att den som vill lämna ett liv i kriminalitet ges nödvändigt stöd.
- Att risken för att den som har begått brott återfaller i ny brottslighet efter avtjänat straff ska minska.
- Att det utvecklas effektiva förebyggande metoder för behandling av våldsutövare.

Förstärkta insatser för barn och unga i riskzonen

Det är av stor betydelse för att förebygga brott att tidigt förhindra att barn och ungdomar dras in i och fastnar i kriminalitet. Vårdnadshavarna har naturligtvis det primära ansvaret, men även samhällets institutioner har ett ansvar för att barn och unga som lever i utsatta situationer får hjälp och stöd för att motverka destruktiva beteenden. Regeringen har vidtagit en rad åtgärder för att stärka förutsättningarna för skyndsamma och samordnade insatser till barn och unga i riskzonen för kriminalitet.

Stöd i föräldraskapet är en viktig del i det brottsförebyggande arbetet. Regeringen beslutade i augusti 2018 om en nationell strategi för ett stärkt föräldraskapsstöd, som tydligt knyter an till det brottsförebyggande programmet. Strategins tyngdpunkt ligger på det universella stödet, dvs. stöd som riktas till alla föräldrar, men omfattar även riktat stöd till föräldrar vars barn tillhör en riskgrupp eller har akuta problem. Strategin betonar att barnets rättigheter enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen), som från den 1 januari 2020 är svensk lag, ska stå i centrum. Länsstyrelserna har i uppdrag att 2018–2021 stödja kommuner, regioner och andra föräldraskapsstödjande aktörer i att

utveckla ett kunskapsbaserat, samordnat, långsiktigt och i huvudsak universellt stöd i föräldraskap till föräldrar med barn upp till 18 år i respektive län. Under 2019 påbörjades också ett samarbete mellan länsstyrelserna för att ytterligare stärka strukturerna för regional samverkan inom olika sakområden och uppdrag på det sociala området, bland annat föräldraskapsstödsarbetet. På nationell nivå har Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) i uppdrag att stödja genomförandet av strategin samt följa upp utvecklingen under perioden. MFoF har inlett en dialog med Brå om det brottsförebyggande perspektivet i föräldraskapsstödet, både vad gäller universellt och riktat stöd. Myndigheten har även inlett en strategisk samverkan med Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna kring föräldraskapsstöd och våldsprevention. Exempelvis arrangerade myndigheterna under 2019 ett dialogmöte kring föräldraskapsstöd och våldsprevention.

Socialstyrelsen har fått flera regeringsuppdrag som syftar till att utveckla socialtjänstens insatser till barn och unga som riskerar att utveckla ett kriminellt beteende. Under 2018–2019 hade myndigheten i uppdrag att främja kompetens- och kvalitetsutveckling inom den sociala barn- och ungdomsvården. Som en del av uppdraget färdigställde Socialstyrelsen våren 2020 ett omfattande stödpaket för socialtjänstens arbete med barn och unga som begår brott eller uppvisar annat normbrytande beteende. Stödpaketet omfattar en handbok, ett kunskapsstöd samt uppdaterade föreskrifter och allmänna råd. Uppdraget har förnyats för perioden 2020–2022 och kompletterats med ett uttalat brottsförebyggande fokus genom att utvidgas till att omfatta åtgärder för stärkt samverkan mellan socialtjänst, polis och andra relevanta aktörer i det brottsförebyggande arbetet. Uppdraget ska slutredovisas senast i mars 2023. Med anledning av uppdraget har Socialstyrelsen tagit initiativ till arbetsgrupper för strategisk och operativ samverkan med Polismyndigheten och Skolverket kring lokalt brottsförebyggande arbete. Med utgångspunkt i uppdraget arbetar Socialstyrelsen vidare med ett kunskapsstöd om insatser i öppen- och slutenvård för barn och unga med hög risk för fortsatt brottsligt eller annat normbrytande beteende samt en kartläggning av bästa tillgängliga kunskap om metoder inom socialt arbete, polis och skola för att motverka att barn och unga begår brott. Kartläggningen beräknas vara klar i början av 2021 och ska sedan spridas till berörda verksamheter.

I april 2019 fick Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra en forskningsstudie om tidiga insatser till barn och unga som lagförts för narkotikabrott. Syftet är att undersöka vilka insatser som visat sig ha betydelse för att motverka missbruk och kriminalitet i målgruppen. Uppdraget ska delredovisas senast den 31 december 2020 och slutredovisas den 15 juni 2021.

Regeringen har också tagit initiativ när det gäller förebyggande insatser enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), så kallat mellantvång. På uppdrag av regeringen publicerade Socialstyrelsen i juni 2019 en vägledning om tillämpningen av mellantvång i LVU. Inom ramen för regeringens 34-punktsprogram mot gängkriminaliteten har Socialstyrelsen vidare fått i uppdrag att lämna förslag på hur socialtjänstens möjligheter att besluta om öppna insatser utan samtycke till barn och unga kan öka, i syfte att kunna gripa in tidigare och i fler situationer. Uppdraget ska redovisas senast den 31 maj 2021.

I syfte att stärka förutsättningarna för tidiga ingripanden och hindra en negativ spiral med fortsatt brottslighet har regeringen tillsatt en utredning om förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott (dir. 2019:103). Utredningen är en del av regeringens 34-punktsprogram mot gängkriminaliteten. I uppdraget ingår bland annat att lämna förslag på åtgärder för att brott som barn under 15 år misstänks för ska utredas i större utsträckning samt att se över systemet med bevistalan i syfte att skuldfrågan ska prövas av domstol i fler fall. Att gå till botten med allvarliga brottsmisstankar och brott ger socialtjänsten bättre underlag för sina bedömningar och insatser och är också viktigt ur ett brottsofferperspektiv. Förslagen ska vara förenliga med barnkonventionen och analyseras ur ett barnrättsperspektiv. Uppdraget ska redovisas senast den 21 juni 2021.

För att i ett tidigt skede kunna uppmärksamma och långsiktigt tillgodose barns behov av och rätt till insatser krävs samverkan mellan flera aktörer. I mars 2017 gav regeringen Skolverket och Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra ett treårigt utvecklingsarbete i syfte att stärka samverkan mellan elevhälsan, hälso- och sjukvården och socialtjänsten så att barn och unga får tidiga och samordnade insatser. Som en del av regeringens 34-punktsprogram mot gängkriminaliteten har uppdraget utvidgats till att omfatta särskilda insatser till riskgrupper i socialt utsatta områden samt barn och unga som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck. Inom ramen för utvecklingsarbetet, som ska slutredovisas i juni 2023, ska myndigheterna sprida kunskap och goda erfarenheter till kommuner, regioner och andra relevanta aktörer. Socialstyrelsen och Polismyndigheten inledde under 2019 ett arbete för utvecklad samverkan kring brottsförebyggande insatser till barn och unga i socialt utsatta områden. I april 2019 arrangerade myndigheterna ett seminarium med fokus på hur samverkan kan stärkas och utvecklas när det gäller barn på 11–14 år med ett normbrytande beteende, i syfte att kunna nå riskgruppen med skyndsamma och samordnade insatser.

Regeringen har vidare, inom ramen för 34-punktsprogrammet mot gängkriminalitet, aviserat åtgärder som syftar till att motverka rekrytering av barn och unga till kriminalitet. Det handlar exempelvis om satsningar på fältassistenter på kvällar och helger i socialt utsatta områden. Regeringen har vidare tillsatt en utredning som bland annat ska föreslå ändringar i lagstiftningen som innebär en skärpt straffrättslig reaktion mot dem som involverar unga i kriminalitet (dir. 2020:62). Uppdraget ska redovisas senast den 11 juni 2021.

Utveckling av individuellt riktat stöd för att lämna kriminalitet

En viktig åtgärd för att förebygga brottslighet är att samhället erbjuder stöd till individer för att lämna en kriminell bana. I enlighet med det brottsförebyggande programmet har regeringen på olika sätt verkat för att sådana insatser utvecklas.

När det gäller insatser riktade specifikt till unga som har begått brott och behöver hjälp för att vända riktning finns olika lokala samverkansformer mellan framför allt socialtjänst, polis och skola kring stödåtgärder på

individnivå. Sociala insatsgrupper, som är en sådan arbetsmetod, har följts upp och utvärderats av Socialstyrelsen på uppdrag av regeringen. I mars 2020 redovisade myndigheten en utvärdering av verksamhetens effekter på längre sikt och betydelsen av lokala variationer. Studien visade att kriminaliteten bland de unga minskade oavsett typ av insats från socialtjänsten. Däremot var det inte möjligt att avgöra om sociala insatsgrupper gav bättre eller sämre resultat jämfört med ordinarie insatser. Inom ramen för Socialstyrelsens uppdrag att främja kompetens- och kvalitetsutveckling inom den sociala barn- och ungdomsvården 2020–2022 ska myndigheten fortsatt stödja kommunerna i arbetet med att systematiskt följa upp den egna verksamheten och utveckla arbetsformer för det lokala arbetet med sociala insatsgrupper baserade på bästa tillgängliga kunskap. I regeringens 34-punktsprogram mot gängkriminaliteten finns en punkt som bland annat handlar om att stärka närvaron av fältarbetare under kvällar och helger samt att fortsätta arbetet med sociala insatsgrupper.

För att stärka samhällets stöd till den som vill lämna kriminella eller våldsbejakande extremistiska miljöer och grupperingar gav regeringen i december 2019 i uppdrag till Kriminalvården, Polismyndigheten, Statens institutionsstyrelse (SiS) och Socialstyrelsen att ta fram ett gemensamt nationellt avhoppsprogram. Uppdraget är en del av regeringens 34-punktsprogram mot gängkriminaliteten. Initiativet syftar till att samordna, förstärka och utveckla de avhopparverksamheter som i dag bedrivs enskilt av kommunerna. I en delredovisning av uppdraget i april 2020 presenterade myndigheterna en övergripande strategi och struktur för ett nationellt arbetssätt kring avhopp. Uppdraget ska slutredovisas senast den 1 mars 2021.

Sluta skjut – en fokuserad insats mot kriminella grupper i utsatta områden

Högaktiva kriminella utgör en mycket liten del av befolkningen men står för en stor del av de grova våldsbrotten. Att minska motivationen bland dessa grupper att begå brott är därför en viktig brottsförebyggande åtgärd. I det brottsförebyggande programmet uppmärksammades att metoder som kombinerar riktade polisiära insatser mot högaktiva kriminella med erbjudanden om socialt stöd för att underlätta avhopp bedömts som lovande.

Under 2018 och 2019 bedrevs pilotprojektet Sluta skjut i Malmö i samverkan mellan Brå, Polismyndigheten, Malmö stad och Kriminalvården. Målsättningen var att förebygga skjutningar och andra grova våldsbrott kopplade till kriminella grupper. Projektet bygger på metoden gruppvåldsintervention (GVI), som går ut på att göra det svårare att vara delaktig i gängkriminalitet och samtidigt lättare för den som vill lämna ett våldsamt liv att få rätt stöd. Det grova våldet i form av skjutningar och sprängningar minskade i Malmö 2019 jämfört med de två tidigare åren. Med stöd av Brå genomförs en effektutvärdering för att belysa om minskningen i våldsbrott kan kopplas till arbetet inom ramen för pilotprojektet. Utvärderingen planeras vara klar i januari 2021. Malmö universitet genomför samtidigt en processutvärdering för att studera hur

projektet har planerats och genomförts. Enligt beslut av myndigheterna fortgår arbetet med projektet i Malmö under tiden som satsningen utvärderas. Om metoden visar sig vara framgångsrik kan den spridas till andra områden i Sverige med liknande problem.

Åtgärder för att minska tillgången till alkohol och narkotika

Enligt studier från bland andra Stockholms universitet och Brå finns det en tydlig koppling mellan kriminalitet och missbruk och beroende av alkohol och narkotika. Det handlar om såväl våldsbrott, trafikbrott och stölden som om att smuggling av narkotika och alkohol är en inkomstkälla för den organiserade brottsligheten. En stor andel av de personer som fortsätter att begå brott efter ungdomsåren har också olika beroenderelaterade problem. Försäljning och distribution av narkotika är också den kriminella verksamhet som Polismyndigheten har bedömt vara mest problematisk i de utsatta områdena.

Under 2019 presenterade regeringen en rad nya åtgärder för att skärpa arbetet mot narkotika. Polismyndigheten fick i uppdrag att stärka bekämpningen av illegal handel med narkotika, bland annat genom utveckling av arbetsmetoder och samverkan med berörda myndigheter. Uppdraget ska redovisas senast i oktober 2021. I december 2019 fick Brå i uppdrag att studera narkotikamarknader i Sverige. I uppdraget ingår att belysa kopplingar mellan narkotikamarknaderna och annan brottslighet samt redovisa hur rättsväsendets och samhällets motåtgärder skulle kunna stärkas. Uppdraget ska redovisas senast den 1 juni 2021.

I maj 2020 tillsatte regeringen vidare en utredning med uppdrag att se över postlagens bestämmelser om tystnadsplikt i syfte att underlätta de brottsbekämpande myndigheternas arbete att förhindra illegal handel via post med bland annat narkotika (dir. 2020:51). Uppdraget ska redovisas senast den 30 april 2021. Inom ramen för 34-punktsprogrammet mot gängkriminalitet har regeringen tillsatt en utredning som bland annat ska föreslå ändringar i lagstiftningen som innebär en skärpt straffrättslig reaktion mot narkotikaförsäljning (dir. 2020:62). Uppdraget ska redovisas senast den 11 juni 2021.

Regeringen har inlett arbetet med att ta fram en ny ANDTS-strategi (alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel). Som ett led i strategiarbetet redovisade Folkhälsomyndigheten på uppdrag av regeringen i början av maj 2020 åtgärdsförslag för att förebygga användning samt medicinska och sociala skadeverkningar av narkotika.

Åtgärder har också vidtagits för att motverka illegal hantering av punktskattepliktiga varor (se avsnitt 6.2), vilket är av stor betydelse för att störa ut och förebygga organiserad smuggling till Sverige av sådana varor, bland annat alkohol.

Insatser för att minska återfall i brott

Personer som upprepade gånger begår brott står för en relativt stor andel av den totala brottsligheten i samhället. Återfallsförebyggande arbete är därför centralt för minskad brottslighet. I enlighet med den målsättning

som uttrycktes i Tillsammans mot brott har regeringen genom bland annat lagstiftning och uppdrag till myndigheter verkat för att utveckla och förstärka insatserna för att motverka återfall i brott.

Den 1 januari 2021 träder den nya påföljden ungdomsövervakning i kraft (prop. 2019/20:118). Påföljden ska tillämpas i fall där varken ungdomsvård eller ungdomstjänst utgör en tillräckligt ingripande straffrättslig reaktion med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. Rätten ska få bestämma tiden för ungdomsövervakning till lägst sex månader och högst ett år. Den som döms till ungdomsövervakning ska följa en individuellt utformad verkställighetsplan, som bland annat ska innehålla föreskrifter om inskränkningar i den dömdes rörelsefrihet, som utgångspunkt i form av så kallad helghemarrest. Verkställighetsplanen ska även få reglera frågor om bland annat den dömdes boende, skolgång eller annan sysselsättning, missbruksbehandling och andra åtgärder som syftar till att förebygga att den dömda återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt. Kriminalvården ska ansvara för verkställigheten av påföljden.

Tiden efter villkorlig frigivning är särskilt känslig när det gäller risken för återfall i brott. I propositionen Förstärkta återfallsförebyggande åtgärder vid villkorlig frigivning (prop. 2018/19:77) lämnade regeringen förslag om att stärka Kriminalvårdens möjligheter att vidta kontroll- och stödåtgärder gentemot villkorligt frigivna. Lagändringarna, som bland annat innebär ökade möjligheter till kontroll med fotboja och förverkande av villkorligt medgiven frihet på grund av misskötsamhet, trädde i kraft den 1 juli 2020. Inom ramen för 34-punktsprogrammet mot gängkriminalitet beslutade regeringen den 24 september 2020 propositionen En tydligare koppling mellan villkorlig frigivning och deltagande i återfallsförebyggande åtgärder (prop. 2020/21:18). I propositionen föreslås att den villkorliga frigivningen ska kunna skjutas upp i större utsträckning än i dag för den som under anstaltstiden inte deltar i eller missköter återfallsförebyggande åtgärder eller andra åtgärder som kan hjälpa den dömda att anpassa sig i samhället. Vidare föreslås utökade möjligheter att skjuta upp den villkorliga frigivningen även vid annan misskötsamhet under verkställighetstiden. Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 maj 2021.

Regeringen har den 3 december 2020 beslutat lagrådsremissen Utökade kontroll- och stödåtgärder avseende skyddstillsynsdömda. I lagrådsremissen föreslås bland annat att skyddstillsynen ska vara förenad med övervakning under hela prövotiden om inte annat beslutas och att möjligheten att föreskriva villkor om var den dömda ska vistas eller inte får vistas görs tydligare. Det föreslås även att Kriminalvården ska kunna fatta beslut om elektronisk övervakning av den dömda för att kontrollera att en föreskrift följs. Vidare lämnas förslag som syftar till att ytterligare stärka möjligheterna för Kriminalvården att vidta kontrollåtgärder avseende dem som villkorligt frigetts från ett fängelsestraff. Förslagen innebär att möjligheten att föreskriva villkor om var den villkorligt frigivna ska vistas eller inte får vistas görs tydligare. Det föreslås också ökade möjligheter för Kriminalvården att fatta beslut om elektronisk övervakning av den villkorligt frigivna. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 maj 2021.

Eftersom merparten av de klienter som tas in i anstalt avtjänar fängelsestraff som är kortare än ett år är samverkan mellan Kriminalvården och andra aktörer, exempelvis Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, kommuner och regioner, avgörande för ett väl fungerande återfallsförebyggande arbete. Regeringen har därför beslutat om en försöksverksamhet med så kallade inlussningsgrupper, som innebär att Kriminalvården och lokala aktörer på den intagnes hemort samordnar stöd på individnivå för att förebygga återfall i brott. Försöksverksamheten pågick från januari 2019 till juni 2020 vid tre frivårdskontor. Brå har i uppdrag att utvärdera försöksverksamheten och bedöma förutsättningar för att bedriva den nationellt. Uppdraget ska redovisas senast den 15 december 2020.

Kriminalvården har även på uppdrag av regeringen utökat arbetet med att integrera insatser mot våldsbejakande extremism i det återfallsförebyggande arbetet samt intensifierat arbetet med att ta fram effektiva behandlingsprogram för våldsutövare (se vidare nedan).

När det gäller återfallsförebyggande insatser riktade till unga som begått brott har SiS under 2018 reviderat myndighetens riktlinjer för vård och behandling inom den slutna ungdomsvården i syfte att i större utsträckning fokusera på förberedelser inför frigivning, utslussning och återanpassning i samhället och ett liv utan kriminalitet. Om det saknas en stabil planering för tiden efter frigivning från slutna ungdomsvård är eventuella positiva effekter av verkställigheten svåra att bibehålla och risken för återfall i brott ökar. Därför behövs en fungerande samverkan mellan SiS och socialtjänsten kring utslussning och planering för tiden efter avslutad verkställighet. Socialstyrelsens uppdaterade handbok för socialtjänstens arbete med barn och unga som begår brott (se ovan) innehåller förtydliganden kring SiS och socialtjänstens ansvar i samband med slutna ungdomsvård. SiS har vidare inlett ett pilotprojekt med en modell för tidig behovsbedömning i samverkan med bland annat socialtjänsten och en sammanhållen vårdkedja för ungdomar med allvarligt normbrytande beteende som till exempel kriminalitet. Inom projektet har fem ungdomshem prövat ett nytt arbetssätt som innebär att ett tvärprofessionellt bedömningsteam tidigt under akutvistelsen kartlägger och bedömer risk för återfall i kriminalitet eller annat antisocialt beteende. En uppföljning av pilotprojektet visar att arbetssättet ger goda förutsättningar för att bedöma ungdomens behov av insatser och bidrar till att professionalisera akuttjänsten.

Utveckling av behandlingsinsatser till våldsutövare

Effektiva metoder för behandling av våldsutövare är viktigt ur ett brottsförebyggande perspektiv, både vad avser våld i allmänhet och våld i nära relationer. I enlighet med målsättningen i det nationella brottsförebyggande programmet har regeringen verkat för att fler insatser mot våldsutövare ska utvecklas.

Med utgångspunkt i den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor fick Socialstyrelsen 2017 i uppdrag av regeringen att ta fram metoder för socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens behandlingsarbete med våldsutövare som inte är

frihetsberövade. Uppdraget redovisades i mars 2020 i rapporten Behandlingsmetoder för personer som utövar våld i nära relationer. Rapporten utgör en viktig grund för det fortsatta arbetet.

Socialstyrelsen har genom regleringsbrev för 2019 och 2020 fått i uppdrag att fortsatt stödja utvecklingen av vård- och omsorgsarbete när det gäller mäns våld mot kvinnor inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. I uppdraget ingår bland annat att vidareutveckla kunskapsstöd till berörda verksamheter för uppföljning av arbetet med våldsutsatta och våldsutövare samt att stödja ett pilotprojekt med en stödtelefon för våldsutövare som bedrivs av Länsstyrelsen i Stockholms län sedan februari 2019. Av myndighetens redovisning av uppdraget ska det även framgå hur man har verkat för att utveckla fler insatser mot våldsutövare på nationell och lokal nivå.

Genom ett regeringsuppdrag till Kriminalvården i augusti 2018 har också arbetet med att utveckla mer effektiva behandlingsmetoder för frihetsberövade våldsutövare intensifierats. Enligt uppdraget ska Kriminalvården ytterligare utveckla behandlingsinsatserna för personer som dömts för våldsbrott mot närstående inklusive hedersrelaterade brott samt öka antalet klienter som genomgår behandling. Uppdraget ska slutredovisas senast i mars 2021. Under 2019 inleddes pilotförsök med de nyframtagna behandlingsprogrammen Predov och Seif som riktar sig till personer har som begått våldshandlingar mot närstående respektive sexualbrottsförövare. Försöksverksamheter inleddes också med våldspreventiva program riktade till hedersbrottsdömda och våldsbejakande extremister. I en delredovisning i mars 2020 uppgav Kriminalvården att uppdraget har inneburit att myndigheten kunnat arbeta kraftfullt och kommit långt med arbetet för bättre behandlingsprogram för de aktuella klientgrupperna och har skapat förutsättningar för att fördubbla antalet klienter som fullföljer relationsvårdsprogram.

Kriminalvården har under många år arbetat med det våldspreventiva behandlingsprogrammet Puls och myndigheten inledde under 2018 samverkan med SiS för att anpassa och sprida Puls till ungdomar med våldsproblematik. Under 2019 implementerades programmet i ett pilotprojekt vid två institutioner för sluten ungdomsvård. En uppföljning av hur deltagande ungdomar tagit till sig behandlingsprogrammet och hur behandlingspersonal uppfattat genomförandet tyder på att programmet kan tillämpas vid SiS. SiS har även inlett implementeringen av behandlingsprogrammet Stoppa Bas, som riktar sig till unga som dömts för sexualbrott.

6.2 Ökad formell och informell kontroll

Målsättningar i Tillsammans mot brott

- Att utveckla rättsväsendets arbete för att öka upptäcktsrisken.
- Att myndigheter utanför rättsväsendet i högre grad bidrar till att stärka samhällets kontrollfunktioner.
- Att näringslivets bidrag till ökad upptäcktsrisk utvecklas.
- Att fler enskilda ges möjlighet att bidra i det brottsförebyggande arbetet.

Ökad polisiär närvaro där den behövs bäst

Ett syfte med ombildningen av polisen 2015 var att stärka den lokala närvaron och tillgängligheten. Lokalt polisarbete är viktigt inte minst för att förebygga brottslighet bland unga, stoppa nyrekrytering till kriminella nätverk och skapa ökad trygghet i offentliga miljöer. Enligt det brottsförebyggande programmet ska regeringen verka för att den polisiära närvaron ökar där den behövs bäst.

I budgetpropositionen för 2018 inledde regeringen en satsning på 10 000 fler polisanställda till och med 2024 jämfört med antalet anställda i myndigheten den 1 januari 2016. För att skapa förutsättningar för reformen har regeringen ökat myndighetens anslag samt etablerat två nya polisutbildningar med start våren 2019. Polismyndigheten bedömer att målet är möjligt att nå. Vid halvårsskiftet 2020 hade myndigheten kommit halvvägs mot målet om 10 000 fler polisanställda till och med 2024.

För att följa upp ambitionen att stärka den lokala närvaron har regeringen begärt återrapportering av olika slag. Sedan 2018 har Polismyndigheten i uppdrag enligt regleringsbrevet att redovisa i vilken utsträckning det finns områdespoliserna på lokalpolisområdesnivå samt i vilken utsträckning dessa arbetar fredat med kontaktskapande, brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete. Sedan 2020 ingår i uppdraget även att beskriva vilka åtgärder som har vidtagits för att knyta rätt kompetens och erfarenhet till funktionen i syfte att skapa gynnsamma förutsättningar för ett långsiktigt brottsförebyggande arbete i lokalsamhället. Enligt regleringsbrevet för 2019 och 2020 ska myndigheten fortsatt redovisa vilka åtgärder som har vidtagits för att åstadkomma en långsiktig och tydlig polisiär närvaro i hela landet.

I december 2019 beslutade Polismyndigheten om en strategisk verksamhetsplan för perioden 2020–2024. Syftet med verksamhetsplanen är att förbättra förutsättningarna för verksamheten att utvecklas i linje med de långsiktiga målen, bland annat en stark lokal närvaro. I planen anges att lokalpolisområdena kommer att prioriteras vid fördelningen av nya personalresurser, i syfte att stärka det lokala brottsförebyggande arbetet. Ett led i detta är att öka antalet områdespoliserna i samtliga polisregioner. I planen anges även att Polismyndigheten ska effektivisera sitt arbete genom att ta till sig de möjligheter som digitaliseringen ger, bland annat genom besluts- och analysstöd genom automatisering samt vid interaktion med medborgarna. Polismyndigheten kommer att bekämpa brottslighet där den finns, oavsett om det sker i den virtuella eller fysiska världen.

Med utgångspunkt i ett regeringsuppdrag tog Polismyndigheten under 2018 fram en strategi för arbetet i utsatta områden. Enligt strategin är en huvudinriktning för arbetet att den lokala polisen ska ges förutsättningar att vara fysiskt närvarande i de utsatta områdena. Myndigheten har också genom temporära insatser kraftsamlat i ett antal särskilt utsatta områden runt om i landet, exempelvis inom ramen för den nationella särskilda händelsen Operation Rimfrost under våren 2020.

Effektivare regelverk för ordningsvakter

I skrivelsen Tillsammans mot brott framgår att regeringen ska verka för att väktare och ordningsvakter används på ett ändamålsenligt sätt för att öka chanserna för att brott upptäcks. Ordningsvakter ska inte och kan inte ersätta polisen, men deras arbete är ett viktigt bidrag till det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet. En mer ändamålsenlig användning av ordningsvakter kan på ett bättre sätt tillgodose samhällets behov av trygghet och ordning på allmän plats och frigöra resurser för Polismyndigheten till andra mer prioriterade uppgifter. I november 2019 tillsatte regeringen en utredning med uppdrag att göra en översyn av regelverket för ordningsvakter (dir. 2019:89). Syftet är att modernisera och effektivisera regelverket och anpassa det till dagens förhållanden. Utredningen ska bland annat se över för vilka ändamål och på vilka platser ordningshållning bör kunna utföras av ordningsvakter, vilka krav på utbildning och lämplighet som ska ställas på en ordningsvakt samt undersöka om det finns ytterligare uppgifter i ordningshållningen som en ordningsvakt bör kunna utföra. Utredningen ska redovisas senast den 21 maj 2021. Åtgärden är en del av regeringens 34-punktsprogram mot gängkriminaliteten.

Ökade möjligheter till kamerabevakning

Regeringen har genom lagstiftningsåtgärder väsentligen stärkt förutsättningarna för att använda kamerabevakning för att förebygga och bekämpa brott. I augusti 2018 infördes en ny kamerabevakningslag som förbättrade möjligheterna att använda kamerabevakning för brottsbekämpande och trygghetsskapande ändamål samtidigt som skyddet för den personliga integriteten förstärktes (prop. 2017/18:231). Den nya lagen medförde bland annat att kamerabevakning av exempelvis butiker, köpcentrum, medieredaktioner och religiösa samfunds lokaler blev tillståndsfri. I januari 2020 ändrades lagen så att även Kustbevakningen, Polismyndigheten, Säkerhetspolisen och Tullverket får bedriva kamerabevakning utan tillstånd av Datainspektionen (prop. 2018/19:147). Genom lagändringar som trädde i kraft den 1 augusti 2020, har även kravet på tillstånd för kamerabevakning tagits bort i kollektivtrafik, på flygplatser och på apotek i syfte både att förebygga brottslighet och underlätta utredningsarbetet när brott väl har begåtts (prop. 2019/20:109). Polismyndigheten har cirka 380 kameror runt om i landet och utöver det finns omkring 130 kameror som polisregionerna kan använda vid tillfälligt uppkomna behov. Polismyndigheten planerar att utöka kamerabeståndet med cirka 150 kameror under 2021.

I mars 2020 gav regeringen en särskild utredare i uppdrag att ta ställning till om Polismyndigheten har tillgång till tillräckligt effektiva verktyg i gränsnära områden (dir. 2020:23). Utredaren ska ta ställning till om det bör göras författningsändringar för att effektivisera bekämpningen av brott i sådana områden. Det kan bland annat handla om att kamerabevakning, till exempel med automatisk igenkänning av fordonstyper och registreringsskyltar, ska kunna användas på ett annat sätt än i dag. Detta kan ha betydelse bland annat för bekämpningen av gäng och stöldligor

som är verksamma över gränserna. Uppdraget ska redovisas senast den 20 september 2021. Åtgärden ingår i regeringens 34-punktsprogram mot gängkriminaliteten.

Stärkt kontroll med fokus på administrativa åtgärder

För att stärka samhällets kontrollfunktioner ska regeringen bland annat verka för att administrativa åtgärder i större utsträckning används som ett verktyg mot organiserad brottslighet. Administrativa åtgärder av olika slag är av central betydelse för att förebygga ekonomisk och organiserad brottslighet som ofta äger rum inom ramen för legala verksamheter och därmed omfattas av tillsynsmyndigheternas kontroller.

En vanligt förekommande typ av organiserad ekonomisk brottslighet sker på arbetsmarknaden. Särskilt riskutsatta branscher är exempelvis byggsektorn, transportsektorn, skönhetsindustrin och restaurangbranschen. I december 2017 fick åtta myndigheter i uppdrag av regeringen att under 2018–2020 tillsammans utveckla metoder för myndighetsgemensam kontroll för att stoppa fusk, regelöverträdelse och brottslighet i arbetslivet. Uppdraget har resulterat i över 3 000 myndighetsgemensamma kontroller av bland annat kassaregister och personalliggare på arbetsplatser inom riskutsatta branscher. Även arbetsmiljökontroller och inspektioner av säkerhetsutrustning har genomförts. I februari 2020 gav arbetsmarknadsministern en utredare i uppdrag att följa upp och analysera arbetet samt lämna förslag på eventuella ytterligare åtgärder (A2020/00229). Utredaren ska bland annat se över åtgärdsbehoven för en effektiv och ändamålsenlig kontrollverksamhet när det gäller informationsutbyte mellan myndigheterna och analysera frågan om vilken roll tjänstekort kan ha vid arbetsplatskontroller. Uppdraget ska redovisas i december 2020.

Regeringen beslutade 2018 även om en ny förordning om statsbidrag till arbetsmarknadens parter för att stärka arbetet mot fusk och brottslighet i arbetslivet. Bidragen ska gå till insatser som är inriktade på att främja kunskapsutbyte och samverkan mellan arbetsmarknadens parter och sådana myndigheter som gemensamt med andra myndigheter gör kontroller för att motverka brott och andra regelöverträdelse i arbetslivet. Under 2018 och 2019 tilldelades Byggföretagen och Byggnadsarbetareförbundet medel för initiativet Sund konkurrens och schyssta byggen. Projektet syftar till att motverka fusk, brott och osund konkurrens i branschen, bland annat genom att öka efterlevnaden och kontrollen av olika administrativa regelverk. Projektet bedrivs i samarbete med ett stort antal organisationer, företag och myndigheter och under 2020 ska en gemensam plan för aktörernas olika åtaganden färdigställas.

Som exempel på en myndighetsinitierad satsning på stärkt kontroll inom riskutsatta branscher på nationell nivå kan nämnas att Ekobrottsmyndigheten och Skatteverket har inlett ett arbete med att utveckla en nationell åtgärdsplan för att förebygga ekonomisk brottslighet i samband med upphandlingar med fokus på ett antal större infrastrukturprojekt. Arbetet ska bland annat bidra till att stärka Trafikverkets förmåga att undvika oseriösa eller kriminella entreprenörer. Med utgångspunkt i det brottsförebyggande programmet har initiativ till

ökad tillsyn inom riskutsatta näringsverksamheter tagits även på regional nivå. Exempelvis genomfördes särskilda satsningar på myndighetsgemensam tillsyn av skönhetsalonger och tobakshandlare i Kalmar län och Kronobergs län under 2019.

Sedan flera år tillbaka arbetar Ekobrottsmyndigheten, Polismyndigheten Skatteverket, Trafikverket och Transportstyrelsen för ett bättre informationsutbyte och mer effektiva gemensamma insatser mot illegal trafikutbildning. Samarbetet har lett till mer effektiva insatser mot illegal utbildning och till att fler tips om olaglig verksamhet kommer in till myndigheterna. Regeringen har även i september 2019 gett ett uppdrag till Transportstyrelsen i syfte att ta fram ytterligare effektiva åtgärder mot fusk vid förarprov och illegal trafikutbildning. Uppdraget redovisades den 1 oktober 2020 och innehåller ett paket av förslag till regelskärpningar för att stärka arbetet mot fusk och illojal konkurrens på området.

Administrativa åtgärder har också varit en del i det förstärkta arbetet mot organiserad internationell stöldbrottslighet. Polismyndigheten, Tullverket och Kustbevakningen fick 2018 i uppdrag av regeringen att utveckla samverkan med varandra, samt vid behov även med andra myndigheter och näringslivet, för att försvåra för internationella stödligor att verka i landet. Slutredovisningen av uppdraget i februari 2020 visade bland annat att myndigheterna har skapat en varaktigt stärkt samverkan och att det förebyggande arbetet förstärkts med åtgärder av administrativ karaktär. Exempelvis har Polismyndigheten beslagtagit fordon som används som brottsverktyg och genomfört satsningar på tillsyn av boenden för att komma åt olovlig hotellverksamhet som används av kriminella för uppehälle och förvaring av stöldgods. Enligt Polismyndigheten har anmälda brott under 2019 minskat i antal för vissa, men inte alla, av de brottstyper som internationella brottsnätverk har varit aktiva inom. Exempel på brott som har minskat är båtmotorstölder.

Regeringen har även genom ny lagstiftning på punktskatteområdet förbättrat förutsättningarna för berörda myndigheter att använda administrativa verktyg för att motverka smuggling och annan illegal hantering av alkoholvaror, tobaksvaror och energiprodukter (prop. 2017/18:294).

Penningtvätt är ett allvarligt samhällsproblem som både möjliggör användande av brottsvinster och finansierar ny brottslighet. Starka kontrollfunktioner för att motverka penningtvätt är därför ett viktigt inslag i arbetet mot organiserad brottslighet. Inom ramen för 34-punktsprogrammet mot gängkriminalitet gav regeringen i november 2019 en särskild utredare i uppdrag att föreslå åtgärder för att stärka arbetet mot penningtvätt och finansiering av terrorism (dir. 2019:80). Utredningen ska bland annat analysera former för informationsdelning mellan olika aktörer, Finansinspektionens förutsättningar att utöva effektiv tillsyn på området samt om den befintliga tillsynsstrukturen är ändamålsenlig. Uppdraget ska redovisas i december 2020.

I syfte att förebygga brottslighet med koppling till kriminella nätverk har regeringen även vidtagit åtgärder mot illegal användning av civila sprängmedel. I november 2019 fick sex myndigheter i uppdrag av regeringen att kraftsamla för att öka samhällets samlade förmåga att hantera explosiva varor och den illegala användningen av dessa (Ju2019/03980). Uppdraget omfattar bland annat att stärka

myndigheternas operativa samarbete nationellt och internationellt, att utveckla kunskap och arbetsmetoder för att förebygga illegal användning av explosivvaror samt att samråda med branschorganisationer om förbättrade kontroller och inspektioner på området. Uppdraget ska redovisas senast i november 2021. I februari 2020 inledde inrikesministern återkommande rundabordssamtal med företrädare för byggbranschen, den civila sprängmedelsindustrin och berörda myndigheter. I början av maj 2020 presenterade regeringen tillsammans med branschföreträdare en rad åtgärder för att minska risken att civilt sprängmedel kommer i orätta händer. Åtgärderna omfattar bland annat ändringar avseende regleringen av tillståndsprövning och kontroll av de som använder explosiva varor för civilt bruk. En promemoria med dessa förslag har nyligen remitterats (Ds 2020:17). Vidare har MSB fått i uppdrag att se över metoder för märkning av civila sprängmedel, att kartlägga och analysera kommunernas arbete med tillstånd och tillsyn enligt lagen om brandfarliga och explosiva varor, samt att inrätta ett nationellt forum för sprängämnessäkerhet.

Åtgärder för förstärkt skydd av välfärdssystemen

Ett åtagande för regeringen enligt det brottsförebyggande programmet är att verka för att utveckla samhällets kontrollfunktioner och samordningen mellan dem för att förebygga brott mot välfärdssystemen.

I juni 2018 tillsatte regeringen en utredning om samordning av statliga utbetalningar från välfärdssystemen för att skapa förutsättningar för ökad kontroll. Uppdraget slutredovisades i maj 2020 i betänkandet Kontroll för ökad tilltro – en ny myndighet för att förebygga, förhindra och upptäcka felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen (SOU 2020:35). Utredningen föreslår att det inrättas en ny myndighet, Myndigheten för utbetalningskontroll. Myndighetens verksamhet ska vara ett komplement till välfärdsmyndigheternas kontrollarbete. Beredning av utredningens förslag pågår i Regeringskansliet. Regeringen har även tagit initiativ till författningsändringar för att skapa förutsättningar för stärkt kontroll av vissa stöd inom välfärdssystemen. I maj 2018 trädde förordningsändringar i kraft som innebär krav på spårbara löneutbetalningar för vissa arbetsmarknadspolitiska stöd, till exempel introduktionsjobb, nystartsjobb och lönebidrag. Den 1 oktober 2020 trädde ytterligare åtgärder i kraft för att stärka kontrollen och motverka felaktiga utbetalningar inom den arbetsmarknadspolitiska verksamheten. Det handlar bland annat om en ny lag om skyldighet för kreditinstitut och försäkringsgivare att lämna vissa uppgifter till Arbetsförmedlingen (prop. 2019/20:117). Genom en ändring i förordningen (2008:193) om statligt tandvårdsstöd har Försäkringskassan sedan maj 2019 möjlighet att avsluta vårdgivare som allvarligt åsidosatt bestämmelserna för stödet.

Falska identitetshandlingar och oriktiga folkbokföringsuppgifter ligger ofta till grund för brott mot välfärdssystemen och annan ekonomisk brottslighet. Regeringen har därför vidtagit flera åtgärder i syfte att förbättra kvaliteten i folkbokföringen. Den 1 juli 2018 återinfördes folkbokföringsbrottet och Skatteverket fick möjlighet att avregistrera falska identiteter från folkbokföringen samt göra besök för att kontrollera en persons bosättning (prop. 2017/18:145). Genom bestämmelser om

ömsesidiga uppgiftsskyldigheter för Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet å ena sidan och verksamheterna beskattning, folkbokföring respektive id-kort å andra sidan, som trädde i kraft den 1 juni 2020, har Skatteverkets arbete med att förebygga, förhindra och upptäcka brottslighet som har anknytning till myndighetens verksamhet effektiviserats. Förutsättningarna för att skattebesluten blir mer korrekta, att uppgifterna i folkbokföringen bättre återspeglar verkligheten och att id-kort kan utfärdas på ett korrekt sätt har därtill förbättrats (prop. 2019/20:166). I budgetpropositionen för 2020 ökades Skatteverkets anslag med 45 miljoner kronor 2020 för att höja kvaliteten i folkbokföringen. Vidare har regeringen tillsatt en utredning som bland annat ska föreslå åtgärder för att minska oriktiga uppgifter i folkbokföringen och för att åstadkomma ett säkrare system för samordningsnummer (dir. 2019:54). Uppdraget ska redovisas senast den 1 april 2021. Inom Finansdepartementet har dessutom en promemoria tagits fram med förslag om en underrättelseskyldighet för samtliga myndigheter om misstänkta fel i folkbokföringen. I promemorian lämnas även vissa förslag som bland annat syftar till att stärka systemet för samordningsnummer. Promemorian har remitterats under våren 2020 och ärendet bereds nu inom Regeringskansliet (Fi2020/00131). På uppdrag av regeringen har också skärpta krav och rutiner för svenska id-handlingar utretts. I utredningens betänkande Ett säkert statligt ID-kort – med e-legitimation (SOU 2019:14) föreslås bland annat ett nytt statligt id-kort som ska utfärdas på ett säkert sätt och vara lätt att kontrollera för att motverka identitetsmissbruk och bedrägerier. Betänkandet har remitterats och förslagen bereds inom Regeringskansliet.

Med anledning av de omfattande stödåtgärder med statsfinansiella och samhällsekonomiska konsekvenser som beslutas av regering och riksdag med anledning av utbrottet av covid-19 gav Regeringskansliet i början av maj 2020 en utredare i uppdrag att analysera risken för att stödåtgärderna missbrukas i brottslig verksamhet – särskilt organiserad och systematisk sådan – samt föreslå åtgärder för att förhindra att det sker. Utredarens uppdrag är vidare att även för framtida bruk identifiera vilken typ av regler eller åtgärder som innebär stora risker för brottslighet eller för möjligheterna att förebygga, upptäcka, utreda eller beivra den. Utredaren ska redovisa risker och möjliga åtgärder för att minimera dessa i framtiden, samt ta fram ett förslag till metodstöd för hur konsekvensanalyser på området ska kunna göras i brådskande fall. Uppdraget ska redovisas löpande månadsvis vad avser analyser och förslag gällande enskilda regler eller åtgärder och ska slutredovisas senast i december 2020. Vidare har regeringen uppdragit åt Ekonomistyrningsverket (ESV) att följa upp hur de stöd som införts eller förändrats med anledning av utbrottet av covid-19 förvaltas hos de myndigheter som betalar ut stöden, främst avseende vilka kontrollåtgärder som vidtas i syfte att motverka överutnyttjande av och felaktiga utbetalningar från dem (Fi2020/02593). I uppdraget ingår även att vid behov bistå de utbetalande myndigheternas arbete med att införa effektiva och ändamålsenliga system för kontroll av utbetalningar av stöden, genom att ge stöd till erfarenhetsutbyte myndigheterna emellan. ESV ska senast den 31 oktober 2021 lämna en redogörelse för uppdraget till regeringen.

Under den aktuella perioden har också en rad initiativ till förbättrade kontroller och samverkan i arbetet med att förebygga brott mot välfärdssystemen tagits vid berörda myndigheter. Försäkringskassan har exempelvis utökat och förbättrat kontrollerna inom olika förmåner som föräldrapenning, tillfällig föräldrapenning och ersättningar för deltagande i arbetsmarknadspolitiska program. Vidare genomförde Migrationsverket under 2019 en pilotverksamhet med nya rutiner för stärkt kontroll av utbetalning av dagersättning till asylsökande och en särskild insats med inriktning på gemensamma kontroller för att identifiera felaktigheter i folkbokföringen inleddes inom ramen för myndighetssamverkan mot organiserad brottslighet. I december 2019 tog Försäkringskassan initiativ till ett myndighetsövergripande samarbete mellan 19 myndigheter för att stärka arbetet mot bidragsbrott och missbruk av välfärdssystemen. Inom initiativet Mur (Motståndskraft hos utbetalande och rättsvårdande myndigheter) etablerades fem myndighetsövergripande arbetsgrupper för att arbeta med frågor om tillämpningen av lagen om underrättelseskyldighet, förbättrat informationsutbyte, riskanalyser, förändring av attityder och normer kring välfärdsbrott samt en mer sammanhållen identitetsförvaltning.

Företag används systematiskt som verktyg för att begå ekonomiska brott, bland annat för att på falska grunder erhålla förmåner från välfärdssystemen. En rad åtgärder, främst av administrativ karaktär, har därför vidtagits för att förhindra att företag kan användas som brottsverktyg. Detta arbete beskrivs närmare i avsnitt 6.3.

6.3 Begränsa tillgängligheten till lämpliga brottsobjekt

Målsättningar i Tillsammans mot brott

- Att medvetenheten ökar hos de aktörer som på olika sätt tillverkar, säljer, innehar eller på annat sätt är ansvariga för stöldbegärliga objekt om hur de kan bidra till att minska risken för brott.
- Att fler åtgärder vidtas för att motverka efterfrågan på stulna varor.
- Att den som ansvarar för en verksamhet, tjänst eller plats där brott riskerar att begås blir medveten om vikten av förebyggande åtgärder.
- Att brottsförebyggande aspekter beaktas i fysisk planering liksom vid ny- eller ombyggnation av bostäder och offentlig miljö.

Kampanjer och vägledningar för spridning av kunskap om situationella åtgärder

Inom flera områden har insatser genomförts i linje med målsättningen att sprida kunskap och öka medvetenheten hos fler aktörer om situationella brottsförebyggande åtgärder. Några exempel ges nedan.

På uppdrag av regeringen genomförde MSB tillsammans med Polismyndigheten i oktober 2018 respektive 2019 den nationella informationskampanjen Tänk säkert. Kampanjens syfte är att öka

kunskapen hos allmänheten samt små och medelstora företag om vilka säkerhetsåtgärder som kan vidtas för att skydda sig mot it-relaterade bedrägerier. Det handlar till exempel om hur kortuppgifter och lösenord bör hanteras. Kampanjen involverade ett stort antal myndigheter, intresseorganisationer, företag och kommuner runtom i landet.

Den 1 april 2019 trädde en ny säkerhetsskyddslag och säkerhetsskyddsförordning i kraft. Regelverket gäller för både myndigheter och privata verksamheter som bedriver säkerhetskänslig verksamhet och ger bättre möjligheter att förebygga sårbarheter. Målgruppen är bredare än tidigare och fler behöver leva upp till lagstiftningens krav och känna till de åtgärder som behöver vidtas i fråga om bland annat informationssäkerhet, fysisk säkerhet, personalsäkerhet och säkerhetsskyddade upphandlingar. Säkerhetspolisen har därför tagit fram nya vägledningar om säkerhetsskydd till stöd för de verksamhetsutövare som omfattas av den nya lagen.

I augusti 2018 lanserade Handelsrådet och Polismyndigheten i samarbete med Brå en ny webbplats, Skyddabutiken.se, i syfte att stärka de förebyggande åtgärderna mot brott inom detaljhandeln. Utgångspunkten för arbetet är det gemensamma programmet Skydd mot rån i handeln som omfattar 13 förebyggande åtgärder av situationell karaktär. De butiker som genomför samtliga åtgärder kan efter besiktning bli certifierade och få en synlig dekal som uppger om att butiken är säkerhetsskyddad. Den nya webbplatsen syftar till att uppmärksamma programmet ytterligare och öka certifieringarna.

Regeringens arbete för att sprida kunskap om situationellt brottsförebyggande arbete till fler aktörer har också kommit till uttryck i myndighetsuppdrag om vägledningar för brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder i den fysiska miljön (se vidare nedan).

Åtgärder för att försvåra vidareförsäljning av stöldgods och motverka svarthandel

I det nationella brottsförebyggande programmet uttrycks som en strategisk målsättning att fler åtgärder vidtas för att motverka efterfrågan på stulna varor. Ett åtagande för regeringen är enligt programmet att verka för att försvåra vidareförsäljning av stöldgods.

Stöld av båtmotorer och bildelar samt butiksstölder och bostadsinbrott som begås av internationella stöldligor är ett betydande problem. En del i arbetet mot ligornas verksamhet handlar om att kunna vidta åtgärder mot hanteringen av stöldgods. Under 2018 fick en utredare i uppdrag att se över bland annat ett flertal frågor som har kopplingar till den organiserade tillgreppsbrottligheten. Uppdraget redovisades i januari 2019 (Ds 2019:1). I september 2020 beslutade regeringen en lagrådsremiss med förslag till lagändringar för att förstärka skyddet mot tillgreppsbrott och vissa andra brott.

Genom lagstiftningsåtgärder har vidare svarthandel med hyreskontrakt försvårats. De nya reglerna, som trädde i kraft den 1 oktober 2019, innebär bland annat inskränkningar i bytesrätten, att den som har köpt eller försökt sälja ett kontrakt kan förlora hyresrätten med omedelbar verkan samt att köp av hyreskontrakt kriminaliserats (prop. 2018/19:107).

För att motverka handel med piratkopierade produkter gav regeringen i juni 2017 Patent- och registreringsverket (PRV) i uppdrag att genomföra kunskapshöjande insatser för ökad förståelse för upphovsrätten. Genom informations- och kunskapshöjande insatser skulle också varumärkesintrång i form av piratkopiering motverkas. I uppdraget ingick bland annat att i samarbete med myndighetsnätverket mot piratkopiering genomföra insatser för att öka allmänhetens medvetenhet om piratkopieringens baksidor och därmed minska efterfrågan på piratkopierade produkter. Uppdraget redovisades till Näringsdepartementet i mars 2020. Med utgångspunkt i ett regeringsuppdrag om information om upphovsrätt för barn och unga genomförde också Statens medieråd tillsammans med PRV under 2017 en undersökning av attityder och vanor bland ungdomar när det gäller illegal streaming och nedladdning. Utifrån undersökningen har nya lektionsmaterial och vägledningar tagits fram om upphovsrätt för skolan och personer som arbetar med barn och unga.

Stärkt fokus på situationella åtgärder i fysisk planering och lokal samverkan

Regeringen har i enlighet med det nationella brottsförebyggande programmet verkat för att brottsförebyggande aspekter i högre grad ska beaktas i fysisk planering. Flera initiativ till samverkan mellan privata och offentliga aktörer kring lokala trygghetsfrågor har också tillkommit.

I januari 2018 bjöd Justitiedepartementet och Näringsdepartementet in företrädare för bland andra myndigheter, länsstyrelser, kommuner, fastighetsägare, byggbranschen och forskare till rundabordssamtal om trygghet och brottsförebyggande arbete i stadsplaneringen. Syftet var att mot bakgrund av den pågående kraftiga utbyggnaden av bostadsbeståndet engagera flera aktörer i diskussionen om vad som kan göras för att i ett tidigt skede i stadsbyggnadsprocessen beakta brottsförebyggande aspekter.

Inom ramen för olika regeringsuppdrag togs två vägledningar fram under 2019 för trygghetsskapande åtgärder i den fysiska miljön. MSB och Boverket utarbetade i samarbete med Polismyndigheten en vägledning för ökad säkerhet i offentliga miljöer. Vägledningen syftar till att stödja olika sektorer och verksamheter att själva kunna identifiera åtgärder för ett ökat skydd mot exempelvis terrorattentat. I samarbete med bland andra Brå, Polismyndigheten, länsstyrelserna och SKR tog Boverket vidare fram en vägledning för brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektiv och åtgärder i samhällsbyggnadsprocessen. Vägledningen baseras på lärande exempel på åtgärder som får effekter för säkerhet och trygghet vid utformning av fysiska miljöer och riktar sig till alla aktörer som på något sätt är involverade i samhällsbyggnadsprocessens olika skeden. Den sistnämnda vägledningen togs fram inom ramen för ett bredare uppdrag till Boverket som också innefattade en forskningsöversikt om brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder i fysisk planering, samt en översyn av hur tolkningen av plan- och bygglagen (2010:900), förkortad PBL, kan utvecklas för att stärka brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektiv. I redovisningen av uppdraget i augusti 2019

menade Boverket att kunskapen om effektiva åtgärder för att minska brottsligheten eller öka tryggheten i fysiska miljöer behöver stärkas för att det ska bli möjligt att ta fram nationella riktlinjer eller föreslå ändringar i PBL. Vidare framhölls att det under genomförandet av regeringsuppdraget tydligt framgick att få kommuner har inarbetade rutiner för samverkan i det ordinära brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet, i synnerhet i den fysiska planeringen.

Kommunerna är centrala aktörer på området eftersom de, genom det kommunala planmonopolet, har ansvar för planering, utformning och utveckling av den fysiska miljön. Enligt portalparagrafen i PBL ska planarbetet, bidra till en från social synpunkt god livsmiljö (1 §). I detta ingår aspekter som trygghet och hälsa.

Det finns goda exempel där kommuner och lokalpolisområden har utvecklat offentlig och privat samverkan för affärsutveckling, investeringar i fysisk miljö samt ökad trygghet och säkerhet, så kallade business improvement districts (BID). Föreningen Svenska Stadskärnor, som samlar företag, organisationer och kommuner, har tidigare tagit fram en BID-modell anpassad till svenska förhållanden. Under 2019 bildades två nya nationella centrum i syfte att stimulera sådan platssamverkan. Svensk försäkring lanserade tillsammans med Svensk handel och fyra fastighetsbolag Centrum för AMP (affärs- och medborgarplatser). Stiftelsen Tryggare Sverige lanserade Nationellt Kunskapscentrum för Platssamverkan.

Stiftelsen Tryggare Sverige har också tillsammans med fastighetsägare, branschorganisationer, företag och kommuner utvecklat konceptet BoTryggt för att implementera situationell brottsprevention i stadsbyggandet. I april 2020 presenterades handboken BoTryggt2030 med riktlinjer, rutiner och checklistor för att underlätta för beställare och utförare att planera säkra och trygga bostäder, bostadsområden och offentliga platser. Boverket ingår i en referensgrupp för arbetet.

Flera lokala brottsförebyggande samverkansinitiativ av situationell karaktär har också tagits med utgångspunkt i specifika problembilder eller identifierade risker. Med syfte att förebygga sexuella ofredanden och annan typ av brottslighet i samband med exempelvis festivaler utvecklades en samverkan mellan Länsstyrelsen i Stockholms län, Polismyndigheten, RFSU samt Svensk Live. Projektet Trygga, säkra evenemang bygger på ett formaliserat samverkansarbete och en utvärdering visar att antalet anmälda sexuella ofredanden har minskat avsevärt på de tidigare värst drabbade festivalerna. I Solna inledde Polismyndigheten och företagarna i Mall of Scandinavia samverkan under 2019 för att komma till rätta med ett ökande antal ungdomsrån i och omkring köpcentrumet. Köpcentrumet bidrog med ungdomsvårdare och fler ordningsvakter på utsatta platser och tider och den lokala polisen anpassade sin närvaro på motsvarande sätt. Poliser med god lokalkännedom arbetade samtidigt med att identifiera och följa upp ungdomar för att förebygga brott. Efter insatserna noterades en kraftig minskning av de anmälda personrånen i området. Inför starten av ett omfattande vägbygge i Ljungby kommun 2019–2023 inledde lokalpolisområdet, huvudentreprenören och kommunen samverkan för att förebygga stölder från vägbygget. Insatsen omfattar bland annat utbildning av personal i brottsförebyggande åtgärder, dna-märkning av verktyg, gps-spårning av maskiner och övervakade uppställningsplatser för maskiner

och utrustning. I Göteborg inledde Polismyndigheten under våren 2019 ett samarbete med kommunen, kollektivtrafiken och två universitet för att vidta förebyggande åtgärder mot kortbedrägerier som kopplats till några fysiska platser. I samverkan med lokala handlare stängdes bland annat några oövervakade bankomater i området för att leda gärningspersonerna till bankomater med kamerabevakning. Arbetet följs under 2020 upp i ett forskningsprojekt om mikroplatsens betydelse för vissa kortbedrägerier, med anslag från det statliga forskningsrådet Formas.

Förebyggande åtgärder mot företag som brottsverktyg

Företag används i olika kriminella sammanhang, exempelvis för penningtvätt och bedrägerier, som drabbar såväl staten som andra företag och enskilda. En viktig och effektiv brottsförebyggande åtgärd är därför att förhindra registrering, uppköp, kapning eller infiltration av företag som är tänkta att användas som brottsverktyg.

Bolagsverket registrerar företag och ändringar i företag samt tar emot årsredovisningar. I syfte att försvåra för kriminella att använda företag som brottsverktyg fick Bolagsverket 2018 i uppdrag av regeringen dels att redovisa sitt förebyggande arbete mot ekonomisk brottslighet och möjliga åtgärder inom ramen för myndighetens verksamhetsområde för att i ökad utsträckning förebygga penningtvätt, finansiering av terrorism eller annan ekonomisk brottslighet, dels att i dialog med andra myndigheter och näringslivet utveckla metoder och arbetssätt för ökade kontroller vid registrering av företagsuppgifter. Med utgångspunkt i uppdragen har myndigheten höjt ambitionsnivån inom ekobrottsområdet och det förebyggande arbetet. Arbetet med att förebygga ekonomisk brottslighet har organiserats genom etablering av en ny enhet och skärpta kontroller och handläggningsrutiner har införts på flera områden. Exempelvis har kontrollen av id-handlingar och postadresser till företag utökats och effektiviserats och möjligheten att byta ut årsredovisningar har stramats åt. Bolagsverket uppger att ett stort antal företagsregistreringar därmed har kunnat stoppas och att antalet utbytta årsredovisningar minskade väsentligt under 2019.

En prioriterad åtgärd har vidare varit att minska förekomsten av så kallade målvakter, dvs. personer som medvetet eller omedvetet utnyttjas av kriminella för att dölja vem som står bakom ett företag som används som brottsverktyg. Under 2018 bedrev Bolagsverket, Ekobrottsmyndigheten, Polismyndigheten, Skatteverket och Kronofogdemyndigheten en samordnad insats mot målvaktsbolag som gick ut på att identifiera målvaktsbolag genom kontroll av restförda skatteskulder och försätta dem i konkurs i ett tidigt skede. Projektet permanentades under 2019. Myndigheterna genomförde även gemensamma informationskampanjer till allmänheten om riskerna med att agera styrelse- eller penningmålvakt. Efter kampanjerna noterade Bolagsverket en kraftig ökning av antalet anmälningar från privatpersoner till myndighetens spärrlista, som förhindrar registrering av personen i fråga i ett bolag. Arbetet har också inletts för att öka skyddet mot företagskapningar. Våren 2019 införde Bolagsverket förbättrade rutiner vid registrering av styrelseändringar i myndighetens e-tjänst som gör det

svårare för obehöriga att registrera en ändring. Vidare har Bolagsverket och Ekobrottsmyndigheten genomfört en gemensam kommunikationsinsats till företagare om hur de kan skydda sig mot företagskapning.

Inom ramen för den nyinrättade Samordningsfunktionen för åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism har deltagande myndigheter arrangerat seminarier och tagit fram vägledningar om penningtvätt riktade till verksamhetsutövare inom kontanthandel, fastighetsmäklare, revisorer, valutaväxlare och spelbolag för att belysa hur förebyggande arbete kan minimera risken att nyttjas som brottsverktyg.

De åtgärder som har vidtagits mot oriktiga identiteter och identitetshandlingar (se avsnitt 6.2) är också av betydelse för att förhindra registrering och användande av företag i brotts syfte. Genom en rutin som infördes i oktober 2018 underrättas Bolagsverket automatiskt av Skatteverkets folkbokföringstjänst om falska identiteter.

Åtgärder för att förebygga upprepad utsatthet

Den som redan har drabbats av brott löper högre risk att drabbas på nytt jämfört med den som aldrig varit utsatt för brott. Åtgärder för att minska risken för upprepad utsatthet är därför angeläget ur ett brottsförebyggande perspektiv. Upprepad utsatthet är särskilt vanligt när det gäller hot och våldsbrott, inte minst i nära relationer och hedersrelaterad brottslighet. Även för andra brottstyper, exempelvis inbrott och bilrelaterade brott, är risken för utsatthet förhöjd den närmaste tiden efter att ett brott har skett.

Regeringen har på flera sätt verkat för att förbättra möjligheterna för våldsutsatta att få stöd och skydd mot upprepad brottslighet. I maj 2019 redovisade Socialstyrelsen, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen och Migrationsverket ett regeringsuppdrag om en gemensam handlingsplan för ökad upptäckt av våld i nära relationer. Utifrån handlingsplanen fick de fyra myndigheterna samt Jämställdhetsmyndigheten i augusti 2019 i uppdrag att verka för ökad upptäckt av våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck samt sexuellt våld. Myndigheterna ska samverka bland annat i frågor om rutiner och metoder för upptäckt av våldsutsatthet, information om skydd och stöd samt hänvisning av våldsutsatta till socialtjänst, hälso- och sjukvård och rättsväsende. Uppdraget ska redovisas i mars 2022. Även privata aktörer har tagit initiativ för att bidra till ökad upptäckt av våld i nära relationer. Under 2019 har exempelvis branschorganisationen Fastighetsägarna informerat sina medlemmar om hur de kan arbeta för att förebygga våld i hemmet genom att öka sin kunskap på området, anmäla misstänkt våld och erbjuda stödboende till våldsutsatta.

Lagen (1988:688) om kontaktförbud är avsedd att ha en brottsförebyggande funktion genom att skydda personer från upprepad utsatthet för hot, våld eller trakasserier. Den 1 juli 2018 ändrades lagen så att kontaktförbud i fler fall ska kunna övervakas elektroniskt (prop. 2017/18:81). Den 7 oktober 2020 överlämnades betänkandet Ett särskilt hedersbrott (SOU 2020:57). I betänkandet föreslås bland annat ändringar i straffskalan för överträdelse av kontaktförbud och utökade

möjligheter att kunna villkora kontaktförbud med elektronisk övervakning.

Socialstyrelsen publicerade i november 2018 en vägledning för socialtjänsten om barn i internationell människohandel och exploatering för att stärka skyddet och stödet till brottsoffer och minska risken för upprepad utsatthet. I september 2019 beslutade regeringen om ett uppdrag till Jämställdhetsmyndigheten för att stärka arbetet mot prostitution och människohandel, med särskilt fokus på skydd och stöd till barn och unga. Uppdraget pågår till januari 2021.

Inom Polismyndigheten har åtgärder vidtagits för att förebygga upprepad utsatthet för bland annat bostadsinbrott. Exempelvis genomfördes i polisområde Halland en insats under hösten 2018 och våren 2019 med hjälp av polisens volontärer. Volontärernas uppdrag var att göra hembesök i områden där det skett inbrott för att informera, fånga upp eventuella vittnen och ge råd om inbrottskydd. Inför uppdraget fick volontärerna genomgå en särskilt sammansatt utbildning om uppdraget och brottsförebyggande metoder. I september 2019 påbörjades en ny insats med samma upplägg, som genomfördes under vinterhalvåret 2019–2020.

7 Regeringens samlade bedömning och det fortsatta arbetet

7.1 Satsningar för ett tryggare Sverige

Regeringen avser att fortsätta att utveckla det brottsbekämpande och brottsförebyggande arbetet med full kraft. Inte minst utvecklingen av kriminella gäng- och nätverksmiljöer är oroväckande. Regeringen presenterade därför hösten 2019 det största paketet mot gängkriminalitet någonsin i Sverige, det så kallade 34-punktsprogrammet som omfattar åtgärder på såväl kort som lång sikt. De 34 åtgärderna spänner över fyra områden: verktyg i brottsbekämpning, påföljder, bryta tystnadskulturen och förebyggande av brott.

Vidare har regeringen i budgetpropositionen för 2021 föreslagit en rad åtgärder av betydelse för målsättningarna i det brottsförebyggande programmet. Det handlar om såväl konkret stöd till lokal nivå som ökad kunskap inom aktuella områden. Som exempel kan nämnas tillskott för utökad platskapacitet i Kriminalvården, fortsatt prioritering av arbetet mot våldsbejakande extremism, förstärkta insatser för avhoppare, stöd till kommunerna för familjehemsplaceringar, långsiktiga satsningar mot våld i nära relationer och insatser mot hedersförtryck. Regeringen avser även att ge en särskild utredare i uppdrag att ta fram en nationell strategi mot våld mot barn, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. Budgetpropositionen för 2021 innehåller även ett åtgärds paket mot missbruk inom välfärdssystemen samt en förstärkning av statsbidrag i arbetet mot segregation som skapar bättre förutsättningar för bland annat sociala insatser i socioekonomiskt utsatta områden. Regeringen avser vidare att ge Brå i uppdrag att ta fram ett stöd för hur parallella

samhällsstrukturer, inklusive nätverk och klanstrukturer, kan identifieras på lokal nivå och vilka motåtgärder som kan vidtas mot sådana strukturer. Regeringen avser också att ge Boverket i uppdrag att utifrån internationella förebilder vad gäller BID-samverkan se över eventuella hinder, till exempel i lagstiftning, mot fastighetsägares möjligheter att påverka ett områdes trygghet och säkerhet. Sammantaget bedömer regeringen att dessa satsningar ytterligare bidrar till att uppfylla målen i det brottsförebyggande programmet.

7.2 Målsättningarna för arbetsprocessen

Regeringens samlade bedömning när det gäller målsättningarna för arbetsprocessen är att de åtgärder som hittills har genomförts har stärkt den generella kunskapsbasen liksom kunskapsnivån hos berörda aktörer när det gäller brottsförebyggande arbete, bidragit till utvecklingen av mer kunskapsbaserade arbetsprocesser samt förbättrat förutsättningarna för samverkan på olika nivåer. Medvetenheten om vikten av brottsförebyggande arbete bedöms ha ökat i samhället och flera myndigheter även utanför rättsväsendet har utvecklat sitt brottsförebyggande arbete. Det kunskapsbaserade brottsförebyggande arbetet och samverkan behöver emellertid fortsatt utvecklas på olika nivåer i och delar av samhället.

Brå konstaterar i sin uppföljning av det brottsförebyggande arbetets utveckling att flera myndigheter och andra aktörer på nationell nivå har arbetat vidare med det brottsförebyggande uppdraget och gör bedömningen att det sker en kontinuerlig positiv utveckling på området, även om det fortsatt finns utvecklingsbehov. Regeringen kan också konstatera utifrån de redovisningar som har lämnats av ett antal statliga myndigheter att det brottsförebyggande programmet har utgjort en tydlig styrsignal för utvecklingen av mer strukturerade arbetsprocesser i flera myndigheter samt nya och fördjupade samverkansstrukturer. Därutöver har regeringen bland annat beslutat om en rad särskilda uppdrag till olika myndigheter med uttryckligt syfte att stärka det kunskapsbaserade arbetet och samverkan inom det brottsförebyggande området. Regeringen bedömer att flera viktiga aktörer därmed har stärkt både den egna förmågan att arbeta brottsförebyggande och förmågan att samverka och dra nytta av varandras kompetens och verksamhet. Redovisningen i skrivelsen omfattar flera exempel på att det fått tydligt positiva effekter att myndigheter i högre grad samordnat sina respektive åtgärder mot en gemensam problembild. Som exempel kan nämnas de myndighetsgemensamma satsningarna avseende internationella stöldligor, arbetsplatskontroller och målvaktsbolag.

Samtidigt har det framkommit att flera myndigheter som berörs av det brottsförebyggande arbetet anser att de saknar ett tydligt uppdrag på området. Brå framhåller i den senaste årsrapporten om det brottsförebyggande arbetets utveckling att en tydligare styrning av dessa myndigheter utifrån en gemensam ansats kan bidra till ett effektivare brottsförebyggande arbete. Ett exempel på hur regeringen arbetar med att förtydliga styrningen av myndigheternas brottsförebyggande och

brottsbekämpande arbete är den instruktionsändring som genomfördes i mars 2020 för de tolv myndigheter som deltar i det myndighetsgemensamma arbetet mot grov och organiserad brottslighet. Regeringen kommer att överväga ytterligare åtgärder för en tydligare styrning av det brottsförebyggande arbetet i de myndigheter som saknar ett uttalat brottsförebyggande uppdrag enligt författning, regleringsbrev eller andra styrdokument.

I Brås årsrapport om det brottsförebyggande arbetets utveckling betonas vikten av uthållighet i utvecklingen av Polismyndighetens brottsförebyggande verksamhet. Brå anser att detta är avgörande för att skapa gynnsamma förutsättningar för ett långsiktigt brottsförebyggande arbete i lokalsamhället. Brås undersökningar visar att många av kommunpoliserna sannolikt har ett för stort ansvarsområde vad gäller antalet kommuner och att det brottsförebyggande arbetet även riskerar att få stå tillbaka för en mer händelsestyrd verksamhet. Regeringen bedömer att Polismyndighetens inrättande av regionala samordnare och det pågående arbetet med att ta fram en nationell strategi för det brottsförebyggande arbetet stärker förutsättningarna för uthållighet i vidareutvecklingen av arbetet. Regeringen har därutöver infört nya återrapporteringskrav för Polismyndigheten avseende utvecklingen av de lokala brottsförebyggande resurserna och avser att fortsatt följa utvecklingen noga.

De nationella och regionala stödstrukturer som har inrättats för det brottsförebyggande arbetet har utvecklats på ett positivt sätt under perioden. Detta bedöms bidra till ett mer kunskapsbaserat arbetssätt och en utvecklad samverkan på samtliga nivåer – lokalt, regionalt och nationellt. Vissa utvecklingsbehov har dock identifierats. Statskontoret, som har utvärderat satsningarna på Brå, konstaterar att Brå har utvecklat hur de stödjer och samordnar det brottsförebyggande arbetet och i stort nått regeringens intentioner på detta område. Brå har förstärkt sitt befintliga stöd till lokala brottsförebyggande aktörer och utvidgat sitt stöd på regional nivå. Statskontoret lyfter dock fram att den nätverksstruktur för nationella brottsförebyggande aktörer som Brå har i uppdrag att inrätta inte är helt utvecklad än. Vidare anser regeringen att det finns behov av att stärka det förebyggande arbetet mot ekonomisk brottslighet. Regeringen noterar att centrala myndigheter på området har inlett ett ambitiöst arbete med att bygga upp och vidareutveckla ett kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete och att nya viktiga samverkansstrukturer har tillkommit. Regeringen noterar också att centrala myndigheter i sammanhanget, som Ekobrottsmyndigheten och Skatteverket, framhåller i sina särskilda återrapporter av brottsförebyggande insatser att de saknar ett tydligt ekobrottsperspektiv i det brottsförebyggande programmet och att de därmed riskerar att hamna utanför den nationella stöd- och samordningsstrukturen. Regeringens fortsatta arbete handlar både om att se över om vissa myndigheter behöver ett tydligare förebyggande uppdrag och om att följa upp att de aktörer som kan verka för att förebygga ekonomisk brottslighet tydligt inkluderas i den nationella stöd- och samordningsstrukturen. Detta är av betydelse både för att de berörda myndigheterna ska få tillgång till viktiga resurser i form av metodstöd, nätverk och kompetensutveckling och för att utveckla kunskapen om och tillämpningen av effektiva förebyggande åtgärder mot ekonomisk

brottslighet i det lokala brottsförebyggande arbetet. Regeringen anser att det är av stor vikt att arbetet med att förebygga ekonomisk brottslighet ingår som en naturlig och självklar del i den fortsatta utvecklingen av det brottsförebyggande arbetet.

När det gäller uppföljningen av arbetet på regional nivå konstaterar Brå att länsstyrelserna har initierat och genomfört flera satsningar på att utveckla nätverk, utbildningar och metodstöd som på sikt kan stärka det brottsförebyggande arbetet. Samtidigt har det framkommit att det finns behov av att utveckla ett mer praktiktäna regionalt stöd i det lokala brottsförebyggande arbetet. Regeringen anser att en sådan inriktning av det regionala stödet kan rymmas inom det uppdrag som länsstyrelserna fått genom förordningen (2016:1258) om regional samordning inom det brottsförebyggande området. Regeringen noterar också att vissa initiativ till ett sådant mer praktiktäna stöd har tillkommit i länsstyrelsernas arbete. Regeringen avser att följa upp inriktningen av länsstyrelsernas stöd till den lokala nivån inom ramen för det fortsatta arbetet med programmets genomförande och de årliga redovisningarna av arbetets utveckling. Länsstyrelserna kan också ha en betydelsefull roll i det arbete som nu pågår för att utveckla myndigheters och kommuners stöd till individer som vill lämna kriminella eller våldsbejakande extremistiska miljöer och grupperingar.

Regionala och nationella aktörer behöver enligt Brå också satsa på spridning av utvärderad kunskap för att ytterligare bidra till att stärka det brottsförebyggande arbetet på lokal nivå. Lokala brottsförebyggande aktörer behöver också utveckla arbetet med att systematiskt följa upp det brottsförebyggande arbetet och har ett stort behov av kunskap och metodstöd avseende effektiva brottsförebyggande åtgärder i den svenska kontexten. En förutsättning för att bygga upp en solid kunskapsbas är att de lokala brottsförebyggande åtgärderna och verksamheterna som genomförs runt om i landet utvärderas systematiskt. Det är därför mycket positivt att det sedan 2017 skett en markant ökning av intresset för utvärdering av brottsförebyggande arbete. Antalet inkomna ansökningar till Brå om ekonomiskt stöd till utvärderingar av brottsförebyggande insatser mer än tredubblades från 2017 till 2019, med bibehållen kvalitet i ansökningarna. Det är emellertid angeläget att även andra nationella och regionala myndigheter, med uppdrag att bidra till kunskapsutveckling på det förebyggande området, ytterligare medverkar till utvärderingar av förebyggande insatser. Regeringen bedömer att uppbyggnaden av den nationella och regionala stöd- och samverkansstrukturen vid Brå och länsstyrelserna har skapat goda förutsättningar för en ökad och mer samordnad spridning av utvärderad kunskap och goda exempel till lokal nivå. Regeringen har också vidtagit en rad konkreta åtgärder för att sprida utvärderad kunskap om såväl socialt som situationellt brottsförebyggande arbete till berörda yrkesgrupper på lokal nivå, exempelvis i form av kunskapsstöd om effektiva insatser till barn och unga och våldsutövare samt vägledning för trygghetsskapande och brottsförebyggande åtgärder i den fysiska miljön. Regeringen avser att på olika sätt fortsatt verka för att kunskap om effektiva brottsförebyggande metoder tas fram och omsätts i praktiken.

För att stärka samhällets förutsättningar att långsiktigt möta samhällsutmaningarna med brottslighet och otrygghet finns behov av ökad

forskning och tydligare tillämpning inom dessa områden. De forsknings- och innovationspolitiska propositionerna kommer att presenteras i den forsknings- och innovationspolitiska propositionen som regeringen avser att överlämna till riksdagen inom kort.

Brås uppföljning av det brottsförebyggande arbetet på lokal nivå visar att arbetet sammantaget getts något högre prioritet sedan 2017. Samtidigt saknar fortfarande omkring en femtedel av kommunerna en uppbyggd samverkansorganisation, och det genomsnittliga antalet arbetsområden för de lokala brottsförebyggande samordnarna har ökat något mellan 2017 och 2019. Uppföljningen visar också på tydliga skillnader mellan olika kommungrupper vad gäller förutsättningarna att bedriva ett systematiskt brottsförebyggande arbete. Framför allt mindre kommuner och kommuner med dålig ekonomi har fortfarande stora svårigheter att genomföra den kunskapsbaserade samverkansprocessen med god kvalitet, och riskerar därmed en negativ utveckling när det gäller brott och otrygghet. Kommunernas medverkan är avgörande för ett framgångsrikt brottsförebyggande arbete på lokal nivå. Genom ansvaret för socialtjänst, skola och skydd mot olyckor samt det kommunala planmonopolet förfogar kommunerna över centrala resurser både vad gäller sociala och situationella brottsförebyggande åtgärder. Under de kommande årens kraftiga utbyggnad av polisorganisationen är det särskilt viktigt att kommunerna kan möta den polisiära satsningen för att den ska kunna få fullt genomslag i det lokala brottsförebyggande arbetet. Att en utredning nu ser över kommunernas ansvar för brottsförebyggande arbete är därför angeläget. Parallellt med detta behövs även en tydligare satsning på kommuner med stora utmaningar i det fortsatta brottsförebyggande arbetet. Regeringens återrapporteringskrav för 2020 avseende Brås arbete med att ge särskilt anpassat kunskapsstöd till mindre städer, tätorter och landsbygdskommuner är ett led i det arbetet. I den fortsatta utvecklingen av arbetet ingår också att särskilt uppmärksamma de speciella förutsättningar som råder i glesbygd med delvis andra brottsproblem än i andra delar av landet.

Ett utvecklingsbehov som framkommit i såväl Brås årliga uppföljningar som i flera av de särskilda redovisningar av brottsförebyggande insatser som har lämnats av ett urval myndigheter handlar om förbättrade möjligheter till informationsdelning. En grundläggande förutsättning för ett framgångsrikt brottsförebyggande arbete är att relevanta myndigheter och aktörer får del av den information som krävs för att de ska kunna bidra i arbetet. Samtidigt ställer lagstiftningen upp viktiga begränsningar för informationsdelning mellan olika aktörer till skydd bland annat för den enskildes integritet. Det är emellertid angeläget att lagstiftningen är ändamålsenlig i förhållande till syftet med informationsdelningen och inte innebär omotiverade begränsningar vid brottsförebyggande samverkan. Regeringen har tagit initiativ till lagändringar, som trädde i kraft i augusti 2020, som möjliggör ett mer effektivt informationsutbyte mellan polis och socialtjänst vid samverkan mot terrorism. Det är emellertid också angeläget att de möjligheter till informationsutbyte som finns identifieras och utnyttjas fullt ut så att ett effektivt informationsutbyte inte hindras av bristande tillämpning av befintlig lagstiftning. Det är därför mycket positivt att många aktörer har tagit initiativ till att genom stärkt samverkan förbättra informationsutbytet inom ramen för gällande lagstiftning. Som

framgår av redovisningen i de tidigare avsnitten har myndigheter inom olika områden exempelvis infört nya och mer effektiva rutiner för informationsöverföring, och en rad initiativ pågår inom olika samverkansstrukturer för att identifiera hur informationsutbytet kan förbättras. Brås pågående uppdrag att genomföra en undersökning av förutsättningarna för informationsdelning i det brottsförebyggande arbetet och eventuella åtgärdsbehov kommer att vara ett viktigt underlag i regeringens fortsatta arbete.

7.3 Målsättningarna för arbetets inriktning

Regeringens samlade bedömning när det gäller målsättningarna för arbetets inriktning är att de åtgärder som hittills har genomförts och initierats på olika sätt bidrar till att minska motivationen att begå brott, öka upptäcktsrisken samt försvåra åtkomsten till brottsobjekt och brottsverktyg av olika slag. Regeringens satsning på det brottsförebyggande arbetet är bred och långsiktig och det är angeläget att bibehålla uthållighet och kontinuitet i den övergripande inriktningen av arbetet.

Regeringen har vidtagit omfattande åtgärder som syftar till att minska individens motivation, risk eller drivkraft att börja begå brott eller återfalla i brott. Det handlar både om generella förebyggande insatser, exempelvis i form av satsningar för att minska tillgången till alkohol och narkotika, och om riktade insatser till riskgrupper och individer. Flera av de åtgärder som nu pågår – såsom genomförandet av ett stärkt föräldraskapsstöd, utvecklingen av ett nationellt avhoppningsprogram, införandet av skärpta kontroll- och stödåtgärder gentemot villkorligt frigivna, utredningar som bland annat avser åtgärder mot narkotika och utvecklingen av behandlingsinsatser till våldsutövare – bedöms vara av stor betydelse för att nå de olika målsättningar i det brottsförebyggande programmet som sammantaget handlar om att minska motivationen att begå brott. Regeringen kommer fortsatt att prioritera genomförandet och uppföljningen av åtgärderna.

I Brås uppföljning av det brottsförebyggande arbetet har framkommit att flera av de åtgärder som vidtas på lokal nivå för att motverka brottslighet bland unga saknar stöd i forskning och behöver bli mer effektiva. För närvarande pågår flera myndighetsuppdrag som syftar till att utveckla insatserna till barn och unga som begår brott eller är på väg in i kriminalitet och behöver stöd att vända riktning. Uppdragen innefattar bland annat forskning om effektiva insatser till barn och unga som begått brott, sammanställning och spridning av kunskapsstöd om evidens- och erfarenhetsbaserade metoder till berörda yrkesgrupper samt en utredning av hur socialtjänsten kan ges bättre möjligheter att ingripa i förebyggande syfte, så kallat mellantvång. Regeringen bedömer att dessa initiativ sammantaget bidrar till att stärka förutsättningarna för mer effektiva insatser till barn och unga i det fortsatta arbetet och vill understryka vikten av att det förebyggande arbetet baseras på evidens och erfarenhet.

En rad viktiga åtgärder har vidtagits för att stärka samhällets kontrollfunktioner. Utvecklingen mot en tydlig polisiär närvaro i hela

landet genom utbyggnaden av Polismyndigheten fortsätter. I polisens strategiska verksamhetsplan för perioden 2020–2024 anges att det kommande tillskottet av nya poliser ska gå till det lokala arbetet och tillsättandet av områdespoliser. Detta är av stor vikt för ett välfungerande brottsförebyggande arbete i hela landet och regeringen följer utvecklingen noga. Kamerabevakning och en ändamålsenlig användning av ordningsvakter kan komplettera Polismyndighetens förebyggande arbete genom att bidra till ökad upptäcktsrisk vid brott. Regeringen bedömer att de lagstiftnings- och utredningsåtgärder som vidtagits i dessa avseenden kommer att förstärka det förebyggande arbetet framöver.

Regeringen samt en rad myndigheter och andra aktörer har vidare vidtagit omfattande åtgärder som bidrar till att undanröja förutsättningarna för organiserad och systemutnyttjande brottslighet av olika slag. Det handlar om en kombination av författningsarbete och administrativa åtgärder riktade mot riskutsatta branscher, centrala register såsom företagsregister och folkbokföringen samt olika transfererings- och stödsystem. Vissa konkreta resultat har redan noterats. Exempelvis ledde de myndighetsgemensamma kontrollerna av arbetsplatser i riskutsatta branscher till att ett av tio kontrollerade företag under 2019 tvingades att stänga hela eller delar av sin verksamhet och Bolagsverket redovisar ökade volymer när det gäller att förhindra registrering av företag i brottssyfte.

Av lägesbilder från berörda myndigheter framgår att den grova välfärdsbrottsligheten fortfarande är omfattande. Det finns också tecken på att missbruk i förhållandevis stor och organiserad skala riktas mot nya ersättningssystem. Kraftfulla förebyggande åtgärder är därför särskilt angelägna, inte minst mot bakgrund av de omfattande ekonomiska stödåtgärder som införts för att hantera konsekvenserna för företag och individer av pandemin. Arbetet med att stärka samhällets kontrollfunktioner på området kommer således att vara fortsatt högt prioriterat. En viktig uppgift för regeringen i det fortsatta arbetet är att följa upp och ta hand om resultaten av de utredningar som initierats på området. Den utredare som tillsatts för att lämna förslag på brottsförebyggande åtgärder avseende de pandemirelaterade stödinsatserna ska redovisa sitt arbete till regeringen kontinuerligt. Därutöver pågår bland annat beredning av förslag för säkrare svenska identitetshandlingar samt förslag om en ny myndighet för att stärka kontrollen av statliga utbetalningar från välfärdssystemen. Ytterligare utredningar som ska redovisas det kommande året med bäring på det förebyggande arbetet mot ekonomisk och organiserad brottslighet avser åtgärder i arbetet mot penningtvätt och finansiering av terrorism, åtgärder i arbetet mot brottslighet i arbetslivet samt åtgärder för att minska oriktiga uppgifter i folkbokföringen.

Regeringen bedömer att det finns en tydlig positiv utveckling i fråga om att myndigheter utanför rättsväsendet i högre grad bidrar till att stärka samhällets kontrollfunktioner, inte minst när det gäller arbetet mot organiserad och systemutnyttjande brottslighet. Regeringen vill understryka vikten av att myndigheterna också fortsatt involverar och utvecklar samarbetet med näringslivet, som har unika möjligheter att uppmärksamma och förebygga ekonomisk brottslighet av olika slag.

Brottsligheten och den upplevda otryggheten är ojämnt fördelad i samhället. I regeringens arbete med att utveckla samhällets brottsförebyggande insatser har situationen i de utsatta områden där

problemen är störst ägnats särskild uppmärksamhet. Det har bland annat tagit sig uttryck i en ökad polisiär närvaro, satsningar på kontrollåtgärder mot organiserad brottslighet med koppling till utsatta områden, riktade insatser mot livsstilskriminella och en förstärkning av tidiga och samordnade insatser till barn och unga i utsatta områden. Ur ett vidare perspektiv har regeringen möjliggjort för kommuner, regioner och civilsamhällesorganisationer att förstärka arbetet med att minska och motverka segregation genom statsbidrag fördelade av Delmos och Tillväxtverket. Det innefattar insatser både för att förbättra situationen i områden med socioekonomiska utmaningar och för att motverka strukturella orsaker till segregation. Polismyndighetens senaste nationella lägesbild över utsatta områden från 2019 visade på en sammantaget positiv utveckling, även om det skett försämringar i vissa områden. Regeringen vill understryka att det utöver långsiktig polisiär närvaro krävs fortsatta krafttag och uthålliga insatser från hela samhället för att förebygga brottslighet med koppling till utsatta områden. De regelbundna möten som Justitiedepartementet anordnar sedan våren 2019 med kommunstyrelseordförandena i kommuner med särskilt utsatta områden eller riskområden är viktiga för att följa utvecklingen i dessa områden och säkerställa att de åtgärder som beslutas nationellt är anpassade efter lokala behov. Ett intensivt arbete pågår också med att genomföra åtgärderna i 34-punktsprogrammet mot gängkriminalitet. Beslut av olika slag har redan fattats om en majoritet av punkterna och fullföljandet av programmet innebär bland annat ytterligare åtgärder för att stärka de brottsförebyggande insatserna, med särskilt fokus på utsatta områden.

Regeringen gör bedömningen att arbetet med att sprida och genomföra det brottsförebyggande programmet har stärkt det situationella perspektivet i de brottsförebyggande åtgärder som vidtas av olika aktörer i samhället. I Brås uppföljning av arbetet identifieras utvecklingstendenser och exempel på initiativ, på lokal och nationell nivå, inom bland annat byggnation och platsutveckling som tyder på detta. Ett sådant exempel är regeringens uppdrag till Boverket att ta fram en vägledning för brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder i samhällsbyggnadsprocessen. Samtidigt framkommer det att det fortsatt finns behov av att utveckla den situationella ansatsen. Brå har bland annat föreslagit en översyn av plan- och bygglagen i syfte att stärka det brottsförebyggande perspektivet. Regeringen har i sitt arbete tagit initiativ till åtgärder både för att involvera aktörer med ett mer situationellt perspektiv i det brottsförebyggande arbetet och för att underlätta för fler att ta hänsyn till situationella brottsförebyggande aspekter i sina respektive verksamheter. På uppdrag av regeringen har exempelvis informationskampanjer genomförts och vägledningar tagits fram för att öka kunskapen om och tillämpningen av situationella brottsförebyggande metoder. Regeringen avser att fortsatt verka för att stärka det situationella perspektivet i den framtida inriktningen av arbetet. Inom ramen för det arbetet kommer regeringen att överväga lämpliga åtgärder för att brottsförebyggande och trygghetsskapande aspekter i högre grad ska beaktas inom fysisk planering och byggande.

Regeringen vill också betona vikten av att fortsatt utveckla arbetet med brottsofferfrågor som en del av det brottsförebyggande arbetet. De myndighetsuppdrag som pågår sedan hösten 2019 för ökad upptäckt av

våldsutsatthet samt stärkt skydd av och stöd till brottsoffer inom prostitution och människohandel är exempel på angelägna åtgärder som bidrar till att förebygga upprepad utsatthet och det svåra lidande som det innebär. Ett välfungerande stöd till den som utsatts för brott har betydelse för såväl brottsoffrens som allmänhetens inställning till och förtroende för rättsväsendet, vilket också kan leda till att fler brottsutsatta vänder sig till myndigheterna för hjälp.

7.4 Det gemensamma ansvaret och den fortsatta uppföljningen

Det nationella brottsförebyggande programmet Tillsammans mot brott fokuserar på samhällets gemensamma ansvar för att förebygga brott och innebär en tydlig styrning mot en breddning av och långsiktighet i det brottsförebyggande arbetet. Brottsligheten berör alla delar av samhället och ett framgångsrikt brottsförebyggande arbete behöver präglas av en helhetssyn och integreras i det löpande arbetet i de flesta politikområden.

Regeringen har vidtagit åtgärder för att detta ska genomsyra det politiska beslutsfattandet på central nivå, bland annat genom inrättandet av en interdepartemental arbetsgrupp som bidrar till att stärka det brottsförebyggande perspektivet inom olika politikområden och löpande samordnar regeringens arbete på området. Den parlamentariska trygghetsberedningen, som tillsattes i mars 2020, syftar också till att bredda de kriminalpolitiska insatserna till fler samhällssektorer än rättsväsendet och är ett viktigt initiativ för att långsiktigt förankra det brottsförebyggande och trygghetskapande arbetet över partigränserna. Beredningens arbete och dess årliga rapporter till regeringen kommer att vara viktiga underlag för den fortsatta utvecklingen av det brottsförebyggande arbetet. De regelbundna forskardialoger som har initierats i Justitiedepartementet bidrar också till att säkerställa en fortsatt kunskapsbaserad utveckling av kriminalpolitiken.

Det är regeringens uppgift att genom initiativ till lagstiftning och annan regelgivning, myndighetsstyrning och budgetpolitik styra utvecklingen och skapa förutsättningar för andra aktörer att vidta de åtgärder som krävs för ett långsiktigt brottsförebyggande arbete inom alla samhällssektorer. Regeringen har därutöver en viktig opinionsbildande roll som handlar om att stimulera och entusiasmera fler aktörer att bidra till att förebygga brott. I skrivelsen Tillsammans mot brott aviserade regeringen sin avsikt att tillsätta en nationell samordnare för brottsförebyggande frågor, som under två år skulle arbeta med att öka engagemanget för och prioriteringen av det brottsförebyggande arbetet i offentlig och privat verksamhet. I enlighet med riksdagens tillkännagivande i samband med behandlingen av skrivelsen har regeringen inte tillsatt någon sådan nationell samordnare. Som redovisats i denna skrivelse har regeringen på andra sätt arbetat aktivt för att sprida programmet och manifestera vikten av det brottsförebyggande arbetet. Här har också Brå och länsstyrelserna en central roll.

Spridningen av programmet har enligt regeringens bedömning lett till en ökad medvetenhet hos fler aktörer om det gemensamma ansvaret för och

förtjänsterna av ett strukturerat brottsförebyggande arbete. Det gäller flera myndigheter såväl inom som utanför rättsväsendet. Det finns också flera exempel på initiativ som tyder på ett ökat engagemang inom näringslivet och det civila samhällets organisationer. Dessa aktörer bidrar med viktig kunskap, innovationsförmåga och resurser och regeringen avser att fortsatt verka för att ytterligare involvera dem i det brottsförebyggande arbetet. Det handlar både om att genom informations- och kunskapsspridning och olika stödjande och främjande åtgärder stimulera företag, branschorganisationer och föreningar till egna initiativ och om att aktivt engagera företrädare för näringsliv och civilsamhälle i regeringens och myndigheternas arbete. De initiativ som regeringen har tagit till rundabordssamtal med branschföreträdare för att stärka det brottsförebyggande arbetet när det gäller till exempel stadsplanering och hanteringen av sprängmedel, liksom det nya statsbidraget till arbetsmarknadens parter för att stärka arbetet mot brott i arbetslivet, är exempel på hur detta arbete konkret kan bedrivas.

Att kommunerna i dag saknar ett övergripande ansvar för brottsförebyggande arbete kan påverka förutsättningarna för andra aktörer som bedriver förebyggande arbete och vars insatser ofta behöver samordnas med kommunala åtgärder. Det gäller såväl myndigheter som det civila samhällets organisationer och näringslivet. Resultatet av den utredning som nu ser över kommunernas ansvar för brottsförebyggande arbete och omhändertagandet av förslagen kommer därför att ha stor betydelse för den fortsatta utvecklingen av det brottsförebyggande arbetet.

Regeringen har etablerat en struktur för systematisk uppföljning av det brottsförebyggande programmets genomförande på lokal, regional och nationell nivå genom länsstyrelsernas och Brås uppdrag att årligen redovisa utvecklingen av arbetet. Detta kommer att vara fortsatt viktiga underlag framöver, både för att synliggöra det brottsförebyggande arbetet och för att säkerställa att det genomförs i enlighet med de angivna målsättningarna. För att regeringen ska ha möjlighet att ingående följa upp det fortsatta utvecklingsarbetet, och verka för ett bredare genomslag för det brottsförebyggande programmet kan det också bli aktuellt med ytterligare uppdrag till utvalda myndigheter att redovisa hur de arbetar för att uppnå de strategiska målsättningarna i programmet.

Det brottsförebyggande arbetet påverkas även av händelser i Sverige och i vår omvärld. Utbrottet av covid-19, med de förändrade livsmönster och svåra ekonomiska konsekvenser som pandemin för med sig, bedöms kunna medföra både kortsiktiga och långsiktiga konsekvenser för det brottsförebyggande arbetet. Den akuta fasen med snabbt föränderliga omständigheter och beteenden ställer omedelbara krav på kontinuerliga lägesbilder av brottslighetens utveckling inom olika områden samt hög flexibilitet i arbetet. Det är samtidigt angeläget att säkerställa ett brottsförebyggande perspektiv i de reformer och åtgärder som vidtas trots kravet på ett mycket högt tempo i det politiska beslutsfattandet, för att undvika att nya brottsfall skapas. När den akuta fasen är över kommer också kunskap, forskning och analys att ha en central betydelse för att kunna dra lärdomar av krisen för den fortsatta utvecklingen av det brottsförebyggande arbetet. Framväxten av nya brottsmönster och förmågan till anpassning i det brottsförebyggande arbetet blir särskilt

Skr. 2020/21:63 viktigt att beakta i den fortsatta uppföljningen av det brottsförebyggande arbetets utveckling.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 10 december 2020

Närvarande: statsrådet Johansson, ordförande, och statsråden Lövin, Baylan, Hallengren, Hultqvist, Andersson, Bolund, Damberg, Shekarabi, Ygeman, Eriksson, Linde, Ekström, Eneroth, Nilsson, Ernkrans, Lind, Hallberg, Nordmark, Micko

Föredragande: statsrådet Morgan Johansson

Regeringen beslutar skrivelse Redovisning av åtgärder i enlighet med målsättningarna i det nationella brottsförebyggande programmet
Tillsammans mot brott